



AALBORG UNIVERSITET



SAMFUNDSØKONOMI

SPECIALE

10. FEBRUAR 2016

BNP og velfærd

Sammenhænge imellem økonomisk vækst og velfærd

SASCHA HJORTH & SINE THOMSEN

Titelblad

Universitet:	Aalborg Universitet
Studie:	Samfundsøkonomi
Modul 8:	Kandidatspeciale
Titel:	BNP og velfærd - sammenhænge imellem økonomisk vækst og velfærd
Afleveret:	10. februar 2017
Vejleder:	Jesper Jespersen
Normalsider:	65

Gruppemedlemmer:

Sascha Hjorth

Sine Thomsen

ABSTRACT

The main focus in this paper is the relationship between economic growth and welfare. The assumption is often made that economic growth leads to better welfare. But for developed countries this is not the case. This leads to the problem: *Why does economic growth not necessarily lead to better welfare?*

Welfare is a broad term and to answer the problem it is essential to define and use it correct. In this paper welfare is defined from three perspectives: economy, sociology and sustainability. This is inspired from the report by Stiglitz, Sen and Fitoussi from 2009. The economic perspective is based on the utility approach. The sociologic perspective includes Wilkinson and Pickett's empirical study "The Spirit Level" and Layard's book "Happiness". Jackson's book "Prosperity without Growth" is the main inspiration for the sustainability perspective. The analysis includes three hypotheses, one based on each perspective. Each hypothesis is treated both theoretical and empirical.

The conclusion of the first hypothesis is, as suspected, that there is no directly link between economic growth and welfare. It is noted that economic growth can lead to a higher wealth, and there is a link between wealth and welfare.

The conclusion of the second hypothesis is that economic equality leads to better welfare but not necessarily more happiness. Also that economic inequality has risen in the OECD countries.

The conclusion of the last hypothesis is that economic growth cause more negative environmental impact, which leads to worse welfare.

These conclusions lead to a discussion whether it is more important to focus on better environment and welfare instead of economic growth.

The main conclusion is that economic growth does not lead to better welfare. Historically there even have been situations with economic growth and a negative growth in welfare.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1 Indledning	1
1.1 Problemformulering	2
Kapitel 2 Metode	5
2.1 Videnskabsteoretiske overvejelser	5
2.2 Overvejelser til valg af teori	6
2.3 Overvejelser til valg af empiri	7
2.4 Projektstruktur	8
Kapitel 3 Nationalregnskab og BNP	11
3.1 Nationalregnskabets opbygning	11
3.2 BNP og velfærd	16
Kapitel 4 Velfærd	27
4.1 Velfærd i økonomi	27
4.2 Velfærds- og konkurrencestat	31
4.3 Nordisk velfærdsforskning	35
4.4 Lighed	38
4.5 Happiness	41
4.6 Bæredygtighed	44
4.7 Nordhaus	49
4.8 Velfærdsbegrebet i praksis	51
Kapitel 5 Analyse	53
5.1 Hypotese 1	53
5.2 Hypotese 2	58

5.3 Hypotese 3	66
5.4 Opsamling	70
Kapitel 6 Diskussion	71
Kapitel 7 Konklusion	81
Litteratur	83
Bilag	

Indledning 1

"Vi taler om vækst, men vi taler ikke om det samme." (Pehrson; 2016) Sådan skriver Lars Pehrson i december 2016. Han hentyder til den opposition der er vokset frem mod traditionel væksttænkning. Det er ikke længere et voksende BNP der er i centrum, men derimod livskvalitet og bæredygtighed. Spørgsmålet om hvorvidt øget forbrug stadig kan gøre os lykkeligere er vokset frem. Det har længe være et paradigme i samfundsdebatten, at vækst er nødvendig for en stigning i velfærden.

Velfærd er et ofte benyttet begreb i den offentlige debat. Men begrebet forekommer til tider udefineret og voldsomt bredt. Det diskuteres ofte, hvad der påvirker velfærden i særlig grad, hvordan den forbedres, men det diskuteres sjældent, hvad velfærd egentlig er. Blandt politikere er der dog bred enighed om, at velfærden kan forbedres gennem økonomisk vækst. Vækst bliver omtalt som værende løsningen på en lang række af samfundets problemer. Jesper Jespersen påpeger således, at vækst ofte bliver omtalt som var det en trylleformular, der kan løse de fleste af samfundes problemer, når formlen bare bliver opdaget (Jespersen; 2014a). Den gængse definition af vækst, kommer fra nationalregnskabet. Det betyder at der sker en vækst i et lands produktion og dermed en stigning i den reale indkomst. Denne stigning er måske ikke så omkostningsfri som den ofte bliver gjort til. Tværtimod kværer en velfungerede makroøkonomi. Produktiviteten skal stige mere end vækst i BNP, hvis alle de gode effekter af vækst skal indtræffe. I en global økonomi skal der derfor produceres mere og mere, for at modvirke en stigning i makroøkonomiske ubalancer. Lønmodtagere skal dermed øge produktiviteten mere og mere, for at modvirke en stigning i arbejdsløsheden. Det er bredt anerkendt, at en høj produktion medfører miljøbelastninger. En konstant stigende produktion vil

derfor betyde alvorlige forringelser i fremtidige generationers velfærd.

En stignende indkomst betyder nødvendigvis, at der vil være mulighed for at forbruget kan stige. De private får mulighed for at købe en ny bil, et nyt køkken eller noget helt tredje. Spørgsmålet der melder sig, er dette lig med øget velfærd og vil denne velfærd komme alle til gode? I den offentlige debat bliver BNP per capita ofte godtaget som et mål for et lands velfærd. BNP per capita kan dog være misvisende og samtidig stiller det den præmis at velfærden netop er økonomisk betinget. Pehrson argumenterer for at den økonomiske vækst ikke giver øget velfærd, men derimod øget velstand. Dette underbygger han ved at Danmark har haft en faldende arbejdstid, der har ført til en halvvering af den årlige arbejdstid de sidste 90-100 år. Udover fald i den ugentlige arbejdstid, er der også indført mere ferie, barsel, barnets første sygedag og ligende (Pehrson; 2016). Pehrson skriver dernæst:

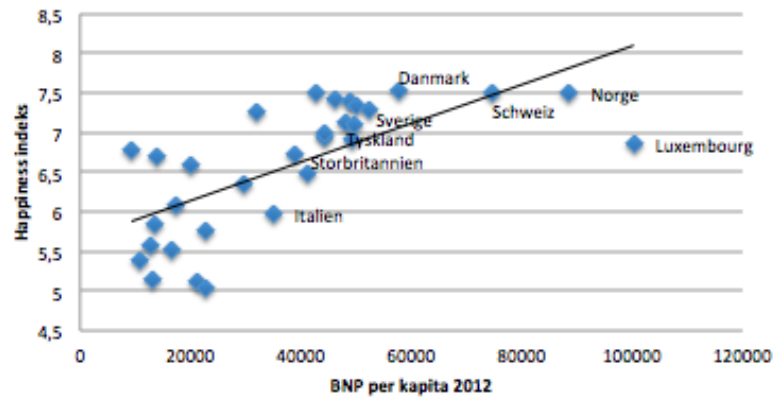
"De fleste er nok enige om, at denne tid er en helt afgørende faktor for den oplevede, højere livskvalitet." (Pehrson; 2016)

Det ser således ud til at danskerne over de sidste 100 år har prioriterer mere fritid i takt med den stigende vækst i samfundet. Økonomer forklare dette fænomen ved substitutionseffekten. Det vil sige hvis en persons indkomst er stigende, så kan denne person vælge at substituere noget af denne indkomststigning for mere fritid. Hvis dette er tilfældet og den øgede fritid er et billede på at flere mennesker har valgt at substituere deres øgede indkomst for øget fritid, så burde der være en sammenhæng mellem økonomisk vækst og øget velfærd. Det er dog ikke det billede der ses, hvis man ser på empirien.

1.1 Problemformulering

Bruttonationalproduktet måler kort sagt alle pengeaktiviteterne på et markedet. I den offentlige debat bliver BNP per capita dog ofte brugt som en proxy for, hvor godt et land klarer sig og dermed også, hvor godt befolkningen har det. BNP per capita bliver dermed et udtryk for velfærden. Desto højere BNP desto højere velfærd. Med denne logik vil det også betyde, at vækst i BNP vil medføre en vækst i velfærden.

Denne sammenhæng kan sandsynligvis ses i nogle lande, især udviklingslande hvor befolkningen er fattige. Her vil øget indkomst give øget velfærd. Den ekstra indkomst kan bidrage til at opfylde de basale behov som husly, tøj, mad og lignende. I udviklede lande er de basale behov allerede dækket.



Figur 1.1: Happiness indeks og BNP per kapita 2012 for OECD-lande Kilde: World Happiness Report og World Bank

Hvis et lands happiness niveau er proxy for velfærd, så viser figur 1.1, at der umiddelbart kan der ses en sammenhæng op mod 600.000 USD. Der forekommer ligeledes en korrelation mellem BNP per kapita og Happiness indekset på 0,68. Der ses derfor en sammenhæng mellem happiness og velstand. Der er dog nogle outliers, her kan Luxembourg, som det rigeste land, nævnes. Luxembourg har et happiness indeks på under syv, mens en del lande, som eksempelvis Danmark, Norge og Schweiz, der har et langt mindre BNP per kapita har et happiness indeks på omkring 7,5. Der ses altså eksempler hvor der ikke er en umiddelbar sammenhæng mellem velstand og happiness.

I 2009 udgav "Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress" en rapport udarbejdet af Joseph Stiglitz, Amartya Sen og Jean-Paul Fitoussi om måling af økonomisk og sociale præstationer. Målet med denne rapport er at klarlægge forskellene imellem, hvordan økonomiske og sociale præstationer måles og bør måles. Heri gøres der altså en klar adskillelse af begreberne økonomisk vækst og velfærd. Dette sætter gang i overvejelser om der nødvendigvis er en positiv sammenhæng imellem økonomisk vækst og velfærd. De forsøger dermed at gøre op med det paradigme at vækst i BNP automatisk vil føre til en stigning i velfærd.

På denne baggrund er problemformuleringen opstillet:

Hvorfor medfører stigende BNP ikke nødvendigvis øget velfærd?

1.1.1 Afgrænsning

I dette projekt arbejdes der med sammenhænge imellem BNP og velfærd. Velfærdsbegrebet favner bredt. I projektet er der valgt et sociologisk, økonomisk og bæredygtighedsperspektiv på velfærd. I det sociologiske perspektiv vil fokus være på fordelingen og lykkeforskning. Nordisk velfærdsforskning vil kort inddrages, ellers er subjektiv velfærd ikke inddraget. I det økonomiske perspektiv er de økonomiske teoriretninger neoklassisme og keynesisme udvalgt. Der findes dog andre økonomiske teoriretninger, der også forholder sig til velfærd. Disse er dog fravalgt. I bæredygtighedsperspektivet er befolkningsudviklingen fravalgt og der ses derfor kun på økonomisk og miljømæssig bæredygtighed.

Projektet vil tage udgangspunkt i udviklede lande, hvor der allerede er en relativ høj levestandard. Derfor bruges OECD-landene. Alle udviklingslande er først og fremmest fravalgt fordi de ikke er sammenlignelige med OECD-landene, da det er nogle andre problemer og faktorer der gør sig gældende i de lande, og det er ikke disse sammenhænge, som projektet skal forsøge at afdække.

Den benyttede data går tilbage til 2000. Dette skel er valgt da der således både er en høj- og lavkonjunktur.

Metode 2

I det følgende kapitel vil der redegøres for de metodiske overvejelser bag udarbejdelsen af projektet. Dette afsnit vil således afspejle de overvejelser, der er blevet gjort i henhold til at nå frem til en besvarelse af problemformuleringen. Første afsnit omhandler, hvilke videnskabsteoretiske overvejelser, der er gået forud for projektet. Dernæst vil de valgte teorier diskuteres, herunder hvilke teorier, der er blevet fundet relevante. Efterfølgende kommer et afsnit, hvor den valgte empiri bliver diskuteret. Slutteligt vil projektstrukturen blive præsenteret.

2.1 Videnskabsteoretiske overvejelser

Der skelnes imellem normativ og positivistisk videnskab. I normativ videnskab diskuteres viden og hvordan noget bør være og hvordan denne tilstand opnås. Modsat i positivistisk videnskab handler det om, hvordan tingene reelt er. Positivistisk tilgang til økonomisk metode er altså meget abstrakt, hvorimod normativ videnskab er meget afhængig af kontekst. Forskellen på normativ og positivistisk videnskab er således i høj grad defineret af ontologien, epistemologien og metodologien. Ontologien beskriver de grundlæggende antagelser af genstandsfeltet og epistemologien er antagelserne om hvordan verden fungerer ud fra ontologien. Metodologien er hvorledes epistemologien, ontologien og de øvrige elementer sammenfattes (Fuglsang og Olsen; 2009:29-30).

Karl Raimund Popper var optaget af at man forholdte sig kritisk til sine observationer, især induktionsproblemet havde hans opmærksomhed. Induktionsproblemet er, at man ikke kan konkludere, at alle svaner er hvide, bare fordi man aldrig har set en

svane i en anden farve. Så længe ens hypotese ikke er falsificeret, er der sandsynlighed for denne er sand, men den kan ikke verificeres. Jo flere gange en hypotese testes og ikke falsificeres, jo mere sandsynlig er det, at denne er sand. Det ovenstående er netop kernen i Poppers videnskabsteoretiske bidrag, kritisk rationalisme. Målet med kritisk rationalisme er, at klargøre hvordan videnskab skal bedrives, hvis der ønske videnskabelige fremskridt (Fuglsang og Olsen; 2009:79-81) (Ingemann; 2013:73-76).

Kritiske rationalisme handler om den fysiske og sociale virkelighed, og herunder arbejdes der med en række ontologiske og metodologiske problemer. Desuden ses der realistisk og teoretisk på årsagssammenhænge, dog er observationerne stadig de afgørende. Ontologien er en udvalgt del af virkeligheden, epistemologien er de kausale sammenhænge og metodologien er erkendelsen af problemet og hernæst at man forsøger at løse dette (Fuglsang og Olsen; 2009:43).

Kort kan den kritiske rationelle metode kan altså opsummeres som følgende. Først udledes der en rationel hypotese, denne bliver undersøgt gennem empiriske observationer. Hvis denne hypotese falsificeres står man over for det andet trin, hvor det skal undersøges, hvorfor denne hypotese er falsificeret. Slutteligt bliver teorien revideret i forhold til det andet trin. Samtidig forklarer dette hovedpointen i den kritiske rationalisme: Intet kan verificeres kun falsificeres. Hvis hypotesen ikke falsificeres kan det sandsynligvis være sandt. (Fuglsang og Olsen; 2009:88-90). Poppers teori og hele falsificeringsbegrebet har dog været udsat for kritik fra forskellige sider. Selve falsificeringsbegrebet kan skabe problematik, da man logisk set kan falsificere en teori med iagttagelser. Enhver observation hviler dog på et antal antagelser. Uden at kende disse antagelsers sandhed, kan iagttagelserne heller ikke hævdes at være sandhed.

2.2 Overvejelser til valg af teori

De teoretiske overvejelser tager udgangspunkt i rapporten "*Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*" af Joseph Stiglitz, Amartya Sen og Jean-Paul Fitoussi. Denne rapport afdækker mangler ved BNP-beregninger og kommer med anbefalinger til, hvordan disse løses.

I teoriafsnittes forsøges det at afdække begrebet velfærd fra forskellige perspektiver. Dette bliver gjort ud fra tre perspektiver, et økonomisk, et sociologisk og et bæredygtighedsperspektiv. I det økonomiske perspektiv inddrages neoklassisk og keynesiansk økonomi. Desuden inddrages teori om velfærds- og konkurrencestaten, for at bidrage med et fordelingsperspektiv. I sociologiske perspektiv er der først en kort gennemgang nordisk velfærdsforskning. Dernæst gennemgås Richard Wilkinson og Kate Picketts resultater fra bogen "*The Spirit Level - Why More Equal Societies Almost Always Do Better*". Denne bog er et empirisk studie, men ligger dog til baggrund for analysen. Hernæst inddrages Richard Layard bog "*Happiness*", hvilket er hans forskning om lykkefølelse i samfund. Slutteligt gennemgås det tredje perspektiv, bæredygtighed. Dette tager udgangspunkt i Tim Jacksons *Prosperity without Growth*. I forlængelse af dette inddrages William D. Nordhaus og James Tobin's artikel "*Is Growth Obsolete?*".

Denne afdækning af velfærd er gjort for at få en bred forståelse for velfærd og hvordan denne kan opfattes og måles. Dette er relevant i forbindelse med besvarelsen af problemformuleringen, da velfærd er et bredt begreb. Hvis begrebet kun afdækkes fra en økonomisk vinkel er det muligt, at der overses vigtige perspektiver.

2.3 Overvejelser til valg af empiri

Der findes ikke en samlet velfærdsindikatorer, derfor er velfærd målt ud fra forskellige indikatorer. Indikatorerne er valgt ud fra, hvilket velfærdsperspektiv der belyses. Analysen er overvejende foretaget på OECD-lande. Disse lande er valgt fordi de alle sammen er udviklede økonomier, og de fleste er også relativt rige lande. Vi er interesseret i at undersøge sammenhænge mellem BNP og velfærd i udviklede lande. Nogle steder er landene Danmark, Tyskland, Italien, Sverige og Storbritannien udvalgt til at eksemplificere dele af analysen. Netop disse lande er valgt grundet deres forskellige velfærdsstater, dermed omfordelingspolitik.

I første del af analysen anskues det økonomiske velfærdsperspektiv. Til dette benyttes variablene procentvis vækst i BNP, husholdningers forbrugsudgifter per capita, den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid samt arbejdsløsheden. Disse er

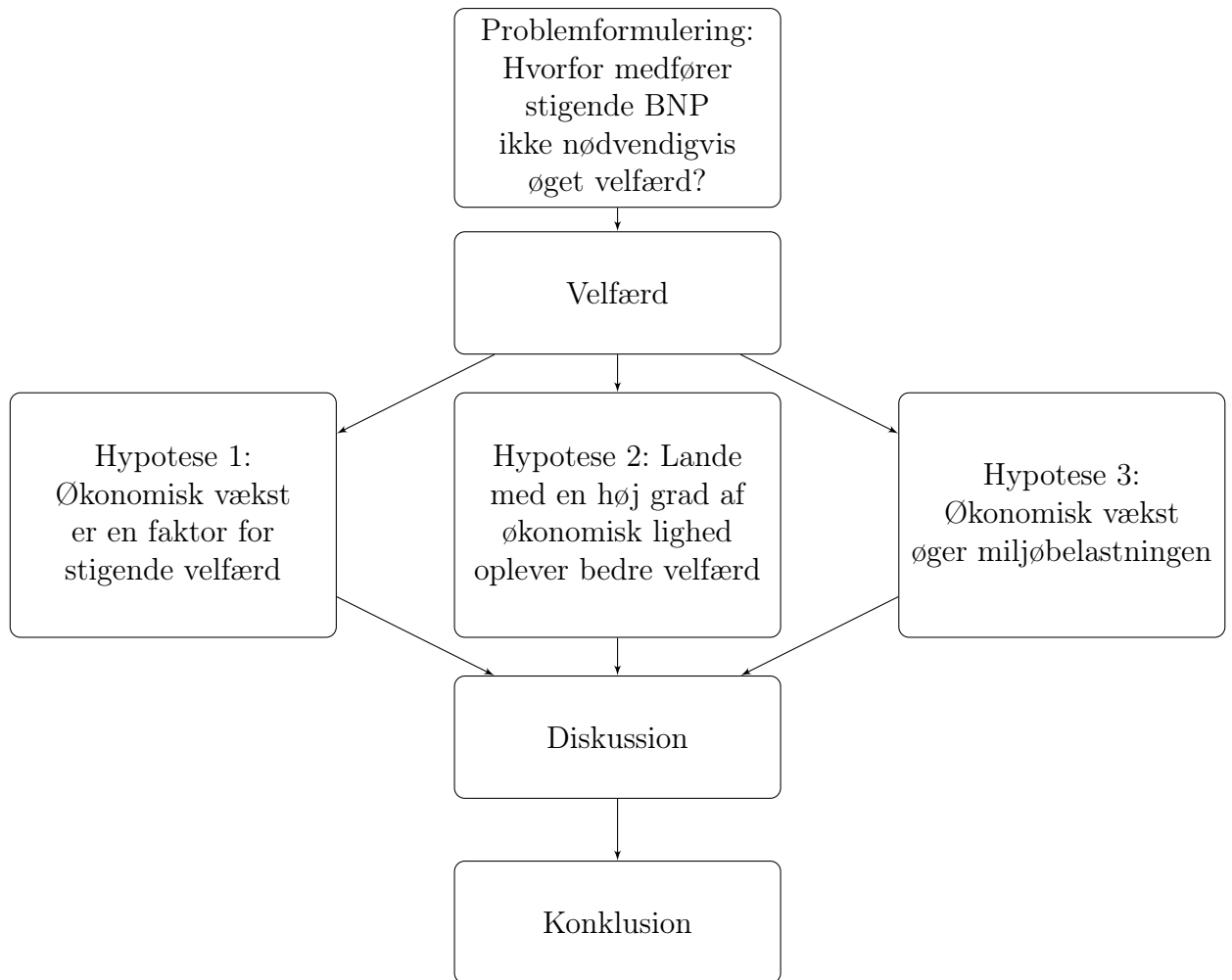
valgt da de afspejler dele af økonomisk teori. Anden del af analysen er det sociologiske perspektiv. Her inddrages indkomstdeciler for Danmark, Gini-koefficient, velstand, sundhedsvariable, uddannelsesvariable samt happiness-scoreren. Disse er valgt på baggrund af Layards forskning og Wilkinson og Picketts analyse. Samtidig benyttes resultaterne heraf. Tredje og sidste analysedel tager udgangspunkt i bæredygtighedsperspektivet. Variablene her omhandler miljøbelastning og resultater fra Global Footprint Network. Disse omfatter tal for Ecological Footprint, biokapacitet og bæredygtighed.

De benyttede data er hovedsageligt fra Verdensbankens database og OECD Stat. Der er overvejende set på perioden fra 2000 og frem. De steder i analysen, hvor der kun ses på et enkelt år, er året 2012 valgt.

2.4 Projektstruktur

I figur 2.1 ses projektstrukturen. Her ses det at analysen deler sig i tre ben på baggrund af velfærdsteorien.

I kapitel 3 gennemgås opbygningen på nationalregnskaber og dets historie. Dernæst i afsnit 3.2 redegøres der for anbefalingerne i Stiglitz-Sen-Fitoussi rapporten. Kapitel 4 er udredning for de forskellige velfærdsperspektiver. Afsnit 4.1 redegøre for velfærd i økonomisk teori, herunder neoklassisk og keynesiansk. Dernæst i afsnit 4.2 vil velfærds- og konkurrencestaten redegøres for. Herefter forsættes der til det sociologiske ben, med en gennemgang af nordisk velfærdsforskning i afsnit 4.3, lighed i afsnit 4.4. samt lykkeforskning i afsnit 4.5. Det sidste ben i velfærdsteorien er bæredygtighed i afsnit 4.6 og 4.7. I afsnit 4.8 vil der blive samlet op på velfærdsteorien og det præsenteres, hvordan denne bruges videre i projektet. Kapitel 5 er analysen. Hver af de tre analyse dele repræsenterer et i ben i velfærdsteorien. Som det ses af figur 2.1 sker analysen på baggrund af hypoteser. I afsnit 5.4 er der en kort opsamling på hovedpointerne i analysen. Hernæst kommer en diskussion af analyseresultaterne i kapitel 6. Slutteligt vil der i kapitel 7 konkluderes på problemformuleringen.



Figur 2.1: Designfigur

Nationalregnskab og BNP 3

I det følgende kapitel vil opbygningen af nationalregnskabet og BNP gennemgås, herunder indgår desuden en kort gennemgang af disses historie. Efterfølgende gennemgås resultaterne af Stiglitz-Sen-Fitoussi rapport med fokus på de anbefalinger de ender ud med. Dette gøres for at få et overordnet indblik i den kritik, der er af BNP.

3.1 Nationalregnskabets opbygning

Nationalregnskabet viser først og fremmest indkomsten i samfundet på baggrund af produktionen. Dernæst ses det, hvordan indkomsten fordeles. Nationalregnskabet kan anskues som et logisk og sammenhængende klassifikationssystem, der gør det muligt at skabe et overblik over de økonomiske transaktioner. Det danske nationalregnskab udarbejdes i overensstemmelse med det europæiske nationalregnskabssystem, også kaldet ENS-95 (Thage og Thomsen; 2009:7-8).

Bruttonationalproduktet (BNP) er et af de centrale begreber i nationalregnskabet. BNP defineres som værdien af et lands samlede produktion med fradrag af de varer og tjenester, der benyttes som input i produktionsprocessen. BNP kan ligeledes defineres som den samlede indkomst, der fordeles mellem lønmodtagere, virksomheder og det offentlige. BNP kan ydermere defineres som summen af det private og det offentlige forbrug, investeringer og nettoeksport. BNP er ofte nævnt i forbindelse med vækst og velstand, men BNP måler udelukkende de pengeøkonomiske aktiviteter i et samfund (Berner; 2009). BNP bruges dog til at udregne væksten. Dette gøres ved at udregne BNP i faste priser (Thage og Thomsen;

2009:29-35).

I nationalregnskabet inddeles økonomien i forskellige institutionelle sektorer: Ikke-finansielle selskaber, finansielle selskaber, offentlig forvaltning og services, husholdninger samt non-profit institutioner rettet mod husholdningerne. Nationalregnskabet består derudover af flere konti. Dette er blandt andet vare- og tjenestekontoen, produktionskontoen og indkomstkontoen. Vare- og tjenestekontoen viser den samlede tilgang samt anvendelse af varer og tjenester. Produktionskontoen viser den værdiskabelse, der finder sted i produktionen. Indkomstkontoen viser indkomstmodtagelsen. De tre ovenstående konti er tæt forbundet, da de alle sammen indgår i det, der kaldes det dobbelte bogholderisystem. Dette betyder, at alle transaktioner indgår to gange (Thage og Thomsen; 2009:12). Vare- og tjenestekontoen samt produktionskontoen indgår ligeledes i forsyningsbalancen, der spiller en væsentlig rolle i nationalregnskabet, selvom denne ikke er selvstændig defineret, så viser den en funktionel del af økonomien og kan beskrives ved følgende:

$$\text{Produktionen (BNP)} + \text{Import} = \text{Forbrug} + \text{Investeringer} + \text{Eksport}$$

I forsyningsbalancen kan det ses, hvor meget de forskellige komponenter bidrager til BNP og ikke mindst hvorledes de udvikler sig. I Danmark udgør det private forbrug eksempelvis cirka 50% af BNP (Thage og Thomsen; 2009:28-29).

Udover de tre ovenstående konti består nationalregnskabet yderligere af en lang række konti. Her kan den funktionelle indkomstfordeling samt allokeringen for indkomsten også nævnes. På disse konti er det vist, hvorledes den produktionsskabte indtægt bruges i samfundet. Ligeledes kan kapitalkontoen nævnes. Her opgøres det, hvordan bruttoopsparingen sammen med kapitaloverførsler fra udlandet modsvarer bruttoinvesteringerne og fordrings erhvervelse på udlandet. Fordrings erhvervelse er den finansielle netto op- eller nedsparring. Denne hænger også sammen med konto for transaktioner med udlandet, hvor betalingsbalancens løbende poster og kapitaltransaktioner blandt andet befinder sig. Slutteligt er de finansielle konti værd at nævne. Herunder findes alle de finansielle instrumenter (Thage og Thomsen; 2009:85-90).

På baggrund af ovenstående kan det ses, at nationalregnskabet indeholder alle opgjorte transaktioner i et land, og at disse transaktioner er opdelt på forskellige sektorer og konti. Dette er med til at give et billede af den økonomiske situation. Samtidig bliver der omregnet til faste priser, således det gør det muligt at sammenligne på tværs af år.

3.1.1 Historisk gennemgang af BNP's udvikling

Historiske set kan BNP og nationalregnskabet, som det udregnes i dag, dateres tilbage til 1930'erne og Anden Verdenskrig. De første forsøg på at udregne den økonomiske aktivitet og indkomsten i et samfund kom dog længe før. Allerede i 1665 introducerede William Petty et estimat af indkomst, forbrug, befolkningstal, landarealer og lignende for at måle den engeske og walisiske økonomi. Petty stod dermed for det første kendte forsøg på at måle hele økonomien, og endda med en stor økonomisk indsigt. Han introducerede blandt andet den dobbelte bogføring. Lige i kølvandet på Petty kom Charles Davenant i 1695 med *"An Essay upon the Ways and Means of Supplying the War"*, der ligeledes forsøger finde en måde, hvorpå den engelske økonomi kunne måles. I forsøg på at måle den engelske økonomi op gennem 1700-tallet, blev der opbygget et statistisk organ (Coyle; 2014:kap. 1).

Disse tidlige nationalregnskaber var meget anderledes fra dem, der kendes fra nutiden. Der var langt fra den samme standardisering. Ligeledes var der en del metodiske diskussioner blandt andet om, hvordan den nationale indkomst skulle beregnes. I første halvdel af 1900-tallet forsøgte Colin Clark at udregne Englands nationalindkomst samt forbrug. Han valgte ligeledes at inddele produktionen og de offentlige finanser i kategorier samt forsøgte at korrigere for inflation og fordelingen af indkomsten. Clarks indsats inspirerede Simon Kuznets til at forsøge at lave lignende regnskab for den amerikanske økonomi. Kuznets motivation var dog at måle den nationale velfærd til forskel fra at måle outputtet. Hans argumentation for at måle velfærd rammer netop ind i noget af det, der i dag er et af de største kritikpunkter af nationalregnskabet og herunder BNP. Dette er, at BNP netop ikke måler velfærd eller lykkefølelse (Ibid.).

I 1941 blev "The Offices of Price Administration and Civilian Supply" oprettet.

Dette medførte en entydig definition på BNP, der svarer til den, vi kender i dag, samt udgivelsen af det første amerikanske nationalregnskab i 1942. I kølvandet på denne udgivelse opstod der en debat mellem Milton Gilbert og Kuznets om økonomiske vækst og ikke mindst, hvorledes denne bør måles. Modsat Kuznets mente Gilbert, at BNP var den optimale måde, hvorpå økonomisk vækst kunne måles, så mente Kuznets, at man ikke kun skulle måle produktionen, men også velfærden i samfundet.

USA var ikke det eneste land, der op gennem 1930'erne forsøgte at skabe et nationalregnskab. Flere lande havde samme idé (Ibid.). Danmark begyndte også at forsøge sig med udarbejdelsen af nationalregnskabet i 1930'erne. Det første danske nationalregnskab blev udgivet i 1945 (Thage og Thomsen; 2009:20). Keynes udgav i 1940 bogen "*How to Pay for the War*", der var en videreudvikling på Clarks nationalregnskabsprincipper. Denne bog er senere blevet kædet sammen med "opfindelsen" af makroøkonomien. I 1953 udgav FN den første guide til, hvorledes nationalregnskabet bør udformes (Coyle; 2014:kap. 1).

Efter Anden Verdenskrig og frem mod slutningen af det tyvendeårhundrede var der for alvor fart på innovationerne. Disse konstante innovationer skabte problemer for udregningen af BNP. Spørgsmålet om, hvordan BNP skal udregnes, når der sker ændringer i kvalitet og pris, blev især relevant i midten af 90'erne med konstant ny teknologi og fald i priser (Coyle; 2014:kap. 4). I 1940 udgjorde servicesektor omkring 50% af den amerikanske økonomi, og andelen heraf er kun steget siden. Dette gav problemer i forhold til BNP beregningerne. Servicer, der ikke omsættes på markedet, er svære at måle, da disse ikke har en pris (Coyle; 2014:kap. 5). For at inddrage finansielle servicer i nationalregnskabet indførte FN konceptet "Financial Intermediation Services Indirectly Measured" (FISIM) i 1993 til deres nationalregnskabsguidelines. Her opgøres bankernes output ved at sammenligne renten på de lån, som bankerne tager, og renten på deres udlån samt deres "deposit portfolio" med en risikofri referencerente. Denne referencerente svarer ofte til centralbankens policyrente. Et problem ved denne metode er, at når policyrenten er lav, så bliver referencerenten også lav, og dermed kommer bankernes output til at virke højere. Ligeledes kommer det til at ligne, at der er et højere output, hvis der

tages højere en risiko. Det argumenteres således for, at tage risiko ikke bør beregnes som en værdi. FISIM kommer således til at overvurdere værdien som den finansielle sektor tilføjer til BNP. Et studie af FISIM i USA underbygger denne påstand (Coyle; 2014:kap. 5).

3.1.2 BNP's begrænsninger

Et af de store kritikpunkter af nationalregnskabet og i særdeleshed BNP er, at frivilligt arbejde og husholdningernes egenproduktion ikke medregnes. Disse er udeladt, da der som hovedregel ikke er nogle penge, der skifter hænder. Nogle lande har dog forsøgt at lave undersøgelser, der skal kortlægge omfanget af husholdningers egenproduktion. Canada udarbejder med jævne mellemrum undersøgelser, der skal kortlægge dette. Storbritannien har i stedet forsøgt at skabe et tidsestimat på baggrund af antallet af husholdningsmaskiner. Der er dog debat om, hvorvidt husholdningsproduktionen overhovedet bør inddrages i BNP (Coyle; 2014:kap. 5).

Den offentlige sektors inddragelse i BNP kritiseres ligeledes. Servicer fra det offentlige, er svære at måle, da disse ikke omsættes på markedet og dermed ikke har en markedspris. De må derfor måles ved at tage den pris, som servicen koster at producere, eksempelvis løn. Et alternativ er at finde ud af, hvad denne service ville koste, hvis den blev omsat på markedet. Dette gør, at mange regeringer er nervøse for produktiviteten i den offentlige sektor. Der kan dog argumenteres for, at det er højst irrelevant at tale om produktivitet i servicer (Coyle; 2014:kap. 4).

The Federal Reserve Bank of Dallas udgav i 1998 en rapport, der skitserede de tre største udfordringer, BNP står over for. Den første er den kompleksitet, der er kommet i økonomien, på baggrund af konstante nye innovationer samt globaliseringen, der spreder produktionskæder ud over flere lande. Det andet problem er det øgede antal af avancerede økonomier, der hovedsageligt producerer servicer og gratis online aktiviteter. Slutteligt er det spørgsmålet om bæredygtighed, der i fremtiden vil kræve mere opmærksomhed (Coyle; 2014:kap. 6).

Diane Coyle konkluderer dog, at selvom BNP har sine udfordringer, så har den stadig sin berettigelse, da der ikke findes et bedre alternativ til at måle økonomisk

aktivitet. Hun påpeger endvidere, at den økonomiske stagnation i 1970'erne fik flere til at se på alternative metoder, hvorpå fremgang kunne måles. Her kan Happiness-indeks, velfærdsindeks og forskellige dashboards nævnes (Ibid.).

3.2 BNP og velfærd

I rapporten, *“Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress”*, behandler Joseph Stiglitz, Amartya Sen og Jean-Paul Fituossi problematikken ved, at BNP-beregninger benyttes som mål for økonomisk præstation og social udvikling. De kommer ligeledes med 14 anbefalinger til et bredere mål end BNP. Anbefalingerne er inddelt i tre forskellige dimensioner.

3.2.1 Velfærd frem for produktion

I det første kapitel i rapporten ses der på klassiske problemer ved BNP. Der er i kapitlet især stor fokus på, hvordan der bør skiftes fokus fra produktion til indkomst.

BNP måler kun den samlede økonomiske aktivitet ud fra markedsproduktionen. Der kan dog forekomme problemer ved måling af priser og kvantitet af nogle varer og services. Der sker typisk kvalitetsændringer over tid. Dette betyder ikke nødvendigvis øgede priser på produkterne. Samtidig kan det være svært at vurdere kvaliteten for nogle produkter, da de kan være multi-dimensionelle, eksempelvis sundhedsydelse og uddannelse. Disse services har betydning på flere niveauer både for den person, der modtager dem, men også for samfundet. Derved bliver måling af kvaliteten og outputtet kompliceret. Et problem, der forekommer ved måling af priser og kvantitet, er den stigende internethandel samt et større salg af varer til udsalg og i discountbutikker. Det er dermed mindre gennemskueligt, hvor meget der handles, og hvad der betales for varerne. De problemer, der er ved at måle kvalitet og kvantitet, har betydning for, hvorvidt inflationen og den reale indkomst vurderes korrekt. Hvis der sker en underestimering af kvalitet, overvurderes inflationen, og dermed undervurderes den reale indkomst (Stiglitz et al.; 2009:21-22).

Der er flere metoder til at måle den samlede indkomst. I rapporten ses både på forbedring af måling af services generelt og offentlige services. Rapporten

understreger vigtigheden af at have dette med, da servicere i dag dækker to tredjedele af den samlede franske beskæftigelse og produktion. For at vurdere kvaliteten af servicerne bør følgende overvejes: adgang til butikken, serviceniveauet som personalet udøver samt valg og præsentation af produkter. Mængden af salg måler typisk mængden af service. Denne metode er, der dog mangler ved, da kvalitetsændringer ikke medregnes. Det offentlige yder to typer af servicere; de kollektive servicere, eksempelvis politi og militær samt de individuelle servicere, eksempelvis sundhedsydelser og uddannelse. Offentlige servicere bliver traditionelt målt på inputtet. Ved denne metode overses outputtet for servicerne og derved samfundseffekterne. Ved denne målemetode sker der en underestimering af produktiviteten i den offentlige sektor. Der er dog kommet et større fokus på outputmålinger, men her er der også problemer ved kvalitetsmålinger. Hvis der blot ses på antallet af elever, der uddannes, og udgifterne øges, så vil prisen per elev stige. Dette er dog misledende, hvis kvaliteten af undervisningen samtidig er forbedret. Der kræves altså mere komplicerede kvalitetsmålinger for at vurdere outputtet. I rapporten understreges det desuden, at det er nødvendigt at inddrage både input og output for at vurdere servicere (Stiglitz et al.; 2009:26-28).

BNP måler som nævnt produktionen på markedet og derved ikke indkomsten. I rapporten fremgår det, at der ved at måle på indkomsten findes en bedre indikator for velfærd, da der gives et indblik i hvor meget, det er mulig at forbruge. Dette leder naturligt videre til, at det er nødvendigt at se på forbruget. En anden faktor, der har betydning for forbruget, er formuen. Dette betyder særligt noget for forbruget på sigt. Indkomst, forbrug og formue bør betragtes for hele økonomien. Der bør ses samlet på de tre faktorer, da de har betydning for hinanden. Samtidig bør der ses på en fordeling af de tre faktorer. Det betyder, at der blandt andet bør ses på indkomst- og formuefordelinger (Stiglitz et al.; 2009:29-30). Når fordelingen af indkomst, forbrug og formue skal vurderes, opfordres der til, at der ses på medianer frem for gennemsnit. Medianen benyttes frem for gennemsnittet, da der sagtens kan være stigende ulighed uden gennemsnitsindkomsten nødvendigvis stiger. Medianen er dog en smule mere besværlig at beregne, da denne kræver mikrodata. Forskning har vist, at forbrug ikke udelukkende følger indkomsten. Forbruget kan også afhænge

af formuen. Det er derfor vigtig at betragte indkomst, formue og forbrug samtidigt (Stiglitz et al.; 2009:32- 33).

For at fremhæve husholdningernes perspektiv bør der ses på den justerede disponible indkomst. Når denne beregnes er det vigtigt, at skatten fratrækkes og ydelser fra det offentlige medregnes. Ydelser fra det offentlige kan dog være svære at beregne, da det både kan være overførsler og servicier. En anden del af husholdningsperspektivet er, at der kan være stordriftsfordele. I rapporten nævnes det, at der bør tages højde for husholdningernes størrelse i forhold til deres udgifter (Stiglitz et al.; 2009:30-33). Der er sket en ændring i, hvilke servicier, der omsættes på markedet og i hjemmet. Serviceydelser som eksempelvis børnepasning sker i højere grad på markedet i dag end tidligere. Dette kan igennem måling af produktion se ud som om, at der er sket i stigning i levestandarden, da produktionen er steget. Dette er ikke nødvendigvis tilfældet. Der er blot sket et skift i, hvad der produceres i hjemmet frem for på markedet. For at vurdere levestandarden er det nødvendigt at se på, hvor meget tid, der bruges på ulønnet arbejde samt fritid (Stiglitz et al.; 2009:35-36).

Anbefalinger

De ovenstående overvejelser fra rapporten leder frem til følgende fem anbefalinger i forhold til måling af økonomisk præstation og social udvikling (Stiglitz et al.; 2009:12-14):

Anbefaling 1: Et fokus på indkomst frem for produktion.

Et fokus på indkomst frem for produktion giver et bedre indblik i den materielle velfærd, da der opnås et indtryk af, hvor meget husholdningerne har til rådighed.

Anbefaling 2: Fremhæve husholdningernes perspektiv.

I husholdningers perspektiv ligger der blandt andet indkomst, skatter, overførsler fra det offentlige og forbrug.

Anbefaling 3: Se på indkomst og formue samlet

Det er ikke nok blot at se på indkomsten og forbruget. Formuen har betydning for forbruget og dermed husholdningernes levestandard.

Anbefaling 4: Se på fordelingen af indkomst, forbrug og formue

Det vil sige, hvordan disse fordeler sig i. Ved at se på fordelingen af disse tre faktorer

gives der en indikation af levestandarden for alle i samfundet, og dermed ikke blot et gennemsnit.

Anbefaling 5: Et bredere syn på indkomst, særligt vedrørende ikke-markedsaktiviteter

I forbindelse med ikke-markedsaktivitet nævnes blandt andet fritid. Ulønnet arbejde tager tid fra personers egentlige fritid, og derved påvirker det personens levestandard.

3.2.2 Livskvalitet

I det følgende vil der indgå overvejelser omkring måling af livskvalitet, der går udover det materielle. I rapporten er der valgt tre tilgange. Disse er subjektiv velfærd, kapabiliteter og fair allokering (Stiglitz et al.; 2009:42).

Subjektiv velfærd bygger på antagelsen om, at personer er bedst til at vurdere, hvordan de selv har det. I denne tilgang skelnes der imellem dimensionerne for livskvalitet og de objektive faktorer, der kan påvirke disse. Der undersøges personers egne vurderinger af deres liv, heriblandt familie-, arbejds- og finansielle forhold. Derudover ses der på personers følelser. Det er ikke sikkert, hvilket af de ovenstående aspekter, der betyder mest for personer livskvalitet. Undersøgelser af subjektiv velværd kan bruges til at vurdere befolkningens livskvalitet over tid samt til at sammenligne lande. Vigtigere kan undersøgelserne bruges til at finde ud af, hvad der gør folk glade og tilfredse. For at forbedre data på dette område er det nødvendigt, at nationale statistiske institutioner i højere grad benytter spørgeskemaer om dette i deres undersøgelse (Stiglitz et al.; 2009:42-44).

Både kapabilitets- og fair allokeringstilgangen lægger vægt på menneskers objektive livskvalitet. Faktorer for den objektive livskvalitet har både en direkte betydning for den subjektive livskvalitet, men også betydning for personers muligheder i livet. Objektive faktorer for livskvalitet omfatter de elementer af samfundet, der gør en forskel for menneskers liv. Rapporten ser på otte dimensioner af livskvalitet. De er sundhed, uddannelse, personlige aktiviteter, politisk indflydelse og governance, socialt netværk, miljø, samt usikkerhed. Den sidste er materiel levestand, som blev redegjort for i ovenstående (Stiglitz et al.; 2009:44-45).

Sundhed og uddannelse

Sundhed omfatter både kvaliteten og længden af personers liv. Det vil sige både sygelighed og dødelighed. Måling af sygelighed er en smule besværligt, og der er ikke lige så meget data som på dødelighed. Data for psykisk helbred er endnu mere sparsomt. Der er endnu ikke udviklet et anderkendt mål, der både tager højde for dødelighed og sygelighed. Der ligger samtidig en udfordring i, at sundhed måles på forskellige måder lande imellem. Sundhedsdata kan dog bruges til at sammenligne socioøkonomiske grupper inden for landegrænser (Stiglitz et al.; 2009:45-46).

Der er inden for økonomi en lang tradition for at benytte uddannelse som et udtryk for evner og kompetencer, hvilket indgår i den økonomiske produktion i form af produktivitet. Grundet dette, og at uddannelse påvirker indkomsten, har uddannelse en betydning for livskvaliteten. Det ses desuden empirisk, at personer med højere uddannelser typisk har et bedre helbred, lavere arbejdsløshed, større socialt netværk samt større civil og politisk deltagelse. Der er ikke bevist en kausalitet imellem uddannelse og disse faktorer. Måling af uddannelse kan blandt andet gøres ved input- og outputmålinger. Disse parametre er relativt lette at måle og dermed er det nemt både at lave sammenligninger på tværs af lande samt sammenligninger af forskellige grupper inden for landegrænser (Stiglitz et al.; 2009:45-47).

Personlige aktiviteter

Personlige aktiviteter omfatter alt, hvad en person beskæftiger sig, både arbejde og fritid. De personlige aktiviteter har betydning for livskvaliteten uanset en persons indkomst. En person bruger tid på aktiviteter, der bringer dem både glæde og ulempe. I rapporten opdeles tiden imellem lønnet arbejde, ulønnet arbejde, transport og fritid (Stiglitz et al.; 2009:48-49).

Begrebet lønnet arbejde er relevant for livskvaliteten, da det bidrager med en identitet og et socialt netværk. Dette er positive faktorer for livskvaliteten, hvor arbejde ofte betragtes som et nødvendigt onde. Hvordan et arbejde opfattes afhænger dog også af arbejdsforholdene. For at det lønnede arbejde ikke kun skal opfattes som en ulempe er det nødvendigt, at der er gode arbejdsforhold, men også at der er en balance imellem arbejde og fritid. Ulønnet arbejde kan være

opgaver i hjemmet og frivilligt arbejde. Rapporten lægger dog mest vægt på arbejdet i hjemmet. Det ulønnede arbejde i hjemmet kan blandt andet være rengøring, havearbejde og pasning af børn. Der understreges i rapporten, at det ikke er nok at se på hvor meget tid, der bruges på dette i gennemsnit, men også fordelingen imellem mænd og kvinder. Transporttid har betydning livskvaliteten, da tiden kunne været brugt anderledes. Fritid er et centralt begreb i måling af livskvalitet. Der er forskellige dele af fritid, der er relevante, og der bør udvikles indikatorer for: kvantiteten af fritid, kvaliteten, deltagelse i kulturelle begivenheder og ”poor leisure”. Kvaliteten af fritid kan være lidt besværlig at måle, men aktiviteter, der involverer andre tilregnes typisk mere værdi end fritid brugt alene. Poor leisure er fritid, der typisk foregår i hjemmet. Det kan blandt andet være ferie i eget hjem (Stiglitz et al.; 2009:48).

Politisk deltagelse og sociale netværk

Positive effekter ved, at befolkningen generelt har politisk medindflydelse, er, at offentlige institutioner holdes til ansvar for deres arbejde, afdækning af befolkningens behov og afsavn, lavere risiko for konflikter samt øget enighed om vigtige emner, social lighed og inklusion. Om en person har mulighed for en politisk stemme, afhænger af lovgivningen, et fungerende demokrati, mulighed for at udtrykke sig frit samt adgang til civile organisationer. Indikatorer for politisk deltagelse og governance kan være lovmæssige rettigheder, internationale konventioner om menneskerettigheder og frihed, samt hvor godt det juridiske system er. Det er vigtigt at måle på tilliden til det offentlige system og anskue ulighed i forhold til rettigheder, men også til politisk deltagelse (Stiglitz et al.; 2009:50-51).

Sociale netværk opfattes oftest positivt, da de kan medføre jobmuligheder, påvirke helbredet, og de er med til at karakterisere nabolag. Sociale netværk medfører også en identitet, hvilket i nogle tilfælde kan medføre konflikter imellem forskellige grupper i befolkningen. Sociale netværk kan desuden føre services med sig. Dette kan være sikkerhed i et boligkvarter, eksempelvis i form af naboværn. En service som denne kan også købes på markedet, og derfor er sociale netværk vigtige.(Stiglitz et al.; 2009:51).

Miljø og usikkerhed

Miljøet påvirker både livskvaliteten direkte og indirekte. Der er en direkte forbindelse imellem miljøet og befolkningens helbred. Dette sker igennem forurening af blandt andet luft og vand. Det påvirker indirekte igennem de langsigtede konsekvenser af forurening (Stiglitz et al.; 2009:52).

Der fokuseres i rapporten både på personlig og økonomisk usikkerhed i forhold til livskvalitet. Det personlige element omfatter blandt andet risikoen for at blive udsat for kriminalitet, ulykker, naturkatastrofer og klimaændringer. En overvejelse herom kan påvirke den enkeltes frygt og dermed adfærd. Det er forskelligt, hvor udsat personer vil føle sig, hvilket betyder, at det er nødvendigt at se på hvilke grupper, der er mest udsat (Stiglitz et al.; 2009:53).

Økonomisk usikkerhed omhandler de faktorer, der har betydning for fremtidens økonomiske situation. Der nævnes arbejdsløshed, alder og sygdom som eksempler. Påvirkningen på livskvaliteten afhænger af længden eller alvorligheden af de tre samt en persons sikkerhedsnet. Arbejdsløshed leder til økonomisk usikkerhed, hvis arbejdsløsheden fortsætter over en længere periode eller er tilbagevendende. Understøttelse ved ledighed er en betydelig faktor for den økonomiske usikkerhed. Frygt for at miste sit arbejde påvirker også livskvaliteten blandt andet igennem mentalt helbred. Medarbejderes motivation og produktivitet kan ligeledes påvirkes af jobusikkerhed, hvilket påvirker virksomhederne. Sygdom påvirker en persons økonomiske situation. Hvis en person ikke er omfattet af en sygeforsikring, er personen nødsaget til selv at betale for behandling. Selv personer, der har en sygeforsikring, kan opleve udgifter ved sygdom. I forbindelse med alderdom kommer den økonomiske usikkerhed til udtryk ved risikoen ved for få ressourcer i pensionsalderen og store udsving i pensionsudbetalingerne. Risiko omkring pensionsudbetalinger kan skabe økonomisk usikkerhed (Stiglitz et al.; 2009:53-54).

Ulighed i livskvalitet

Det understreges i rapporten at det er nødvendigt at se på ulighed i livskvalitet. Dette bør gøres for alle dimensionerne af livskvalitet. Det vil sige, at der skal udvikles et mål for ulighed inden for hver af dimensionerne. Det understreges, at der bør ses

på ulighed i forhold til personer generelt, socioøkonomiske grupper og generationer. Det understreges yderligere, at der er et behov for et indeks, der rummer alle livskvalitetsdimensionerne (Stiglitz et al.; 2009:59).

Anbefalinger

De overstående livskvalitetsdimensioner ender ud i følgende fem anbefalinger (Stiglitz et al.; 2009:58-59):

Anbefaling 6: Statistiske institutioner bør inddrage spørgeskemaundersøgelser.

Disse undersøgelser skal sige noget om personers subjektive levestandard og derved levekvaliteten.

Anbefaling 7: Der bør tages skridt imod at forbedre målinger af personer helbred, uddannelse, personlige aktiviteter, politisk stemme, socialt netværk, miljøforhold og usikkerhed.

Disse måler personers objektive muligheder og forhold. Dette skal underbygge målinger af den subjektive levestandard.

Anbefaling 8: Livskvalitetsindikatorer bør anskue graden af ulighed.

Ulighed i livskvalitet bør anskues for socioøkonomiske grupper, indkomstgrupper og generationer.

Anbefaling 9: Spørgeskemaundersøgelser bør designes til at anskue sammenhænge i mellem forskellige livskvalitetsområder for hver person og denne information bør benyttes til at designe politikker.

Ved at undersøge dette er det muligt at overveje, hvilke områder, der påvirkes i implementering af nye politikker og derved kan denne anbefaling være en hjælp i politikudvikling.

Anbefaling 10: Statistiske institutioner bør udbyde den nødvendige information til at aggregere livskvalitetsdimensioner således konstruering af forskellige indeks er mulig.

Skønt at de mange dimensioner for livskvalitet er nyttige og indsigtsgivende er det også nødvendigt med et simpelt mål for livskvalitet.

3.2.3 Bæredygtighed

I rapporten anskues bæredygtighed af velfærd som et begreb med to sider. Disse er økonomisk og miljømæssig bæredygtighed. Bæredygtighed kan være et meget bredt begreb, men rapporten opererer med følgende definition:

“Sustainability poses the challenge of determining whether we can hope to see the current level of well-being at least maintained for future periods or future generations, or whether the most likely scenario is that it will decline. It is no longer a question of measuring the present, but of predicting the future [...]”

(Stiglitz et al.; 2009:61)

Den økonomiske bæredygtighed omhandler således bevaring af velfærdsniveauet. Det kan gøres igennem investeringer i bygninger, maskiner og human kapital. Den miljømæssige bæredygtighed handler derimod om et fornuftigt forbrug af naturens ressourcer. Dette indebærer blandt andet beskyttelse af grundvand, CO₂-udledning, forurening og skovfældning/-plantning. Bæredygtighed er inddragelsen af et tidsperspektiv til velfærden, således der findes et velfærdsniveau, der kan holdes over tid. Dette betyder, at det er vigtigt hverken at overproducere eller at underinvestere (Stiglitz et al.; 2009:67-68).

Bæredygtighed indgår ikke i nationalregnskabet. Dette skyldes kompleksitet, hvilket der i rapporten er forsøgt løst ved hjælp af forskellige dashboards og indeks. Der er fordele og ulemper ved begge tilgange, og derfor anbefales det, at de kombineres. Indeks er nemt, overskueligt og sammenligneligt, men udetaljeret. Dashboards giver derimod et mere nuanceret billede, men er mindre overskuelige. Det påpeges, at de fleste overstatslige organisationer har gjort tiltag til udarbejdelse af et apparat til at måle bæredygtigheden. Rapporten lister en lang række indeks og dashboards op, der forsøger at måle bæredygtigheden. Ingen af disse har samme gennemslagskraft som BNP. Dashboards kan ikke på samme måde kan opsummeres i et enkelt letforståeligt tal. Her har indeks en større tiltrækningskraft, men ligesom med dashboards så er der både styrker og svagheder ved de forskellige. Nogle af dem rapporten gør meget ud af er Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW), Grøn BNP, Adjusted Net Savings (ANS) og Ecological Footprint (Stiglitz et al.; 2009:67-

69). Der er dog også problemer ved kun at benytte indeks og man bør derfor benytte en kombination af dashboards og indeks.

En gennemgående svaghed ved dashboards og indeks er hvordan man skal værdisætte prisen for forureningen. Samtidig giver det ingen mening, at et enkelt land forsøger at måle sin forurening og at dæmme op for denne. Forurening er nemlig et problem, der overskrider grænser. Forureningsproblemet skal altså løses på et over- eller mellemstatsligt niveau for, at det har nogen effekt. Bæredygtighed er en besværlig størrelse, da den økonomiske bæredygtighed hovedsageligt sker på nationalplan og store dele af den miljømæssige bæredygtighed sker på overstatsligt plan. Begge er dog vigtige for en bæredygtig velfærd (Stiglitz et al.; 2009:71-74).

Anbefalinger

Ud fra afsnittet om bæredygtighed udformes følgende fire anbefalinger (Stiglitz et al.; 2009:78-80)

Anbefaling 11: Anvendelse af bæredygtighed kræver et veldefineret nationalt dashboard, der ligger under et overordnet globalt dashboard.

I denne anbefaling lægges der desuden vægt på, at økonomisk præstation og nuværende velfærd adskilles.

Anbefaling 12: Det nationale dashboard skal vise ændringer frem for niveauer for velfærd.

Det er vigtigt, at dashboardet ikke kun indeholder ændringer for naturressourcer, men også for human, social og fysisk kapital.

Anbefaling 13: Et indeks over økonomisk bæredygtighed bør indgå i dashboardet.

Der er to retninger under denne anbefaling. Den første er at se på de ændringer, der sker i hvert aspekt af velfærd. Dette gøres for at se, om der overforbruges. Den anden retning ligger op ad adjusted savings tilgangen.

Anbefaling 14: Bæredygtighed for miljø bør have sine egne velvalgte indikatorer.

Dette er vigtigt, da ikke er muligt at tilskrive økonomiske effekter af eksempelvis forurening.

Velfærd 4

I dette kapitel gennemgaa de tre ben af velfærd benyttet i dette projekt. Dette gøres med henblik på at få en bred forståelse af, hvordan begrebet velfærd defineres ud fra forskellige perspektiver. Det første ben er økonomi, der omfatter neoklassisk og keynesiansk økonomi i afsnit 4.1. I afsnit 4.2 gennemgås velfærd- og konkurrencestat, der ligger i forlængelse af det økonomiske ben. Det andet ben er sociologi, der omhandler nordisk velfærdsforskning i afsnit 4.3, lighed i afsnit 4.4 og happiness i afsnit 4.5. Det sidste ben er bæredygtighed i afsnit 4.6. I forlængelse af dette kommer et afsnit om Nordhaus, der giver andet perspektiv på miljø. Slutteligt, er der en opsamling, hvori det beskrives, hvordan velfærd benytte i projektet.

4.1 Velfærd i økonomi

I dette afsnit vil velfærd gennemgås ud fra et økonomisk perspektiv. Først ud fra et neoklassisk perspektiv med et mikroøkonomisk fokus og dernæst ud fra et keynesiansk perspektiv med et mere makroøkonomisk fokus.

4.1.1 Velfærd i et neoklassisk perspektiv

Det følgende afsnit¹ behandler begrebet velfærd i økonomisk teori, der traditionelt knytter sig til begrebet nytte. Der tages altså udgangspunkt i nytte- og præferenceteorien.

Velfærdsteorien arbejder med social nyttefunktion. Der er forskellige mulige

¹Afsnittet er skrevet på baggrund af Flemming Ibsens afsnit "*Økonomi og velfærd*" i bogen "*Velfærd - Dimensioner og betydninger*" der er redigeret af Per H. Jensen (2007).

situationer et samfund kan befinde sig i. Disse situationer er rangordnet. Det er derfor nødvendigt at vide noget om borgernes adfærd. Den første antagelse er, at borgerne er nyttemaksimerende. Den anden antagelse omhandler, at der ingen grænser er for den nytte et gode kan give. Den tredje antagelse omhandler godekombinationer. Dette kommer til udtryk i indifferenskurver, som viser de kombinationer af goder, der alle giver samme mængde af nytte (Jensen; 2007:73-74).

Pareto-optimalitetsprincippet

Vilfredo Pareto mente at det er muligt at sammenligne individers nytte. Han opstillede kriterier til at rangere individers præferencer:

- Det svage Pareto-kriterium: *"En gruppe af individer øger deres velfærd ved at bevæge sig fra tilstand a til b, hvis alle individer har større behovstilfredsstillelse i tilstand b end i a."* (Jensen; 2007:81)
- Det stærke Pareto-kriterium: *"En gruppe af individer øger deres velfærd ved at bevæge sig fra tilstand a til b, hvis i det mindste et individ bliver bedre stillet, og ingen andre individer bliver stillet ringere."* (Ibid.)

"Begrebet Pareto optimalitet har således intet med noget ønskeligt at gøre, idet der principielt kan findes et uendeligt antal Pareto-optimale situationer i samfund."
(Ibid.)

Pareto-optimalitet er med til at forme økonomisk velfærdsteori ved at opstille kriterier for, hvordan økonomien bør indrettes. Teorien tager udgangspunkt i et frit marked og fuldkommen konkurrence (Jensen; 2007:82).

Hans Keiding og Lars Lund har ud fra dette fremstillet to læresætninger for velfærdsteorien:

1. *"En fuldkommen konkurrenceøkonomi vil føre til Pareto-optimalitet i forbruget og produktion, herunder specielt til efficiens i produktion."* (Jensen; 2007:88)

2. *"I en fuldkommen konkurrenceøkonomi vil der til enhver Pareto-optimal allokering findes et sæt af priser på alle varer, således at allokeringen og prissættet – givet indkomstfordelingen – udgør en Walras-ligevægt eller generel ligevægt."* (Jensen; 2007:89)

En bestemt allokering af goder og produktion kan opnås igennem en bestemt prissætning. Dette sker igennem individerne og producenterne.

Der er flere kritikere af Pareto-optimalitetstilgangen, blandt dem er Amartya Sen, John Rawls og Kenneth Arrow. Kritikken går ofte på de antagelser, der ligger bag Pareto-optimalitet. Her nævnes fuldkommen konkurrence og antagelsen om, at økonomien altid befinder sig i eller bevæger sig hen mod en ligevægt.

Kritikere mener desuden, at kriteriet ikke inddrager aspekter som eksempelvis indkomstfordeling. Ifølge kriteriet er det ikke muligt for dem med en høj indkomst at afgive noget af denne, da det vil forringe deres situation. Derfor er der problemer i at benytte denne metode i situationer med stor ulighed. Kritikkerne fremhæver, at metoden ofte har tendens til at favorisere en nuværende situation (Jensen; 2007:90-91).

Kaldors kompensationsprincip er et af mange forsøg på at lave tilføjelser til Paretos princip uden at forlade idéen. Der ses på realindkomsten i et samfund, men også på hvordan den fordeler sig. Idéen bag kriteriet er, at der kan ydes kompensation til personer, som står til at opleve et tab af nytte, hvis der sker ændringer. Igennem denne kompensation sikres optimaliteten. Kritikere af denne tilgang mener, at der lægges for stor vægt på betydningen af potentielle effekter, da der kun skal være en mulighed for kompensation før en situation er optimal (Jensen; 2007:91-92).

Markedsfejl og offentlige goder

I situationer med markedsfejl kan der opstå tab af velfærd. Markedsfejl forekommer i situationer, hvor der er oligopol eller monopol, hvor virksomheder udnytter deres markedsdominans til at sætte deres priser højere end en markedspris ville være. Tab af velfærd kan ligeledes ske ved negative eksternaliteter. Dette sker, når forbrug eller produktion har en effekt for andre individer. Et brugt eksempel er forurening

på grund af produktion. Produktion kan påvirke miljøet, hvilket i sidste ende kan påvirke alle i samfundet. Dette er en negativ eksternalitet. Der kan også i nogle tilfælde være tale om positive eksternaliteter (Jensen; 2007:96-97).

I nogle tilfælde er det gavnlig for samfundet, at det offentlige intervenserer på markedet. Dette kan være i situationer, hvor et gode muligvis ikke er rentabelt for en privat virksomhed. Ibsen nævner anlæggelsen af en ny bro som et eksempel. Udgifterne for en privat virksomhed vil være store, og dermed vil gebyret for at benytte broen være høj. For den offentlige sektor er det muligt at sprede udgifterne ud, og dermed vil der være lavere broafgifter. Ved at det offentlige opfører broen, vil velfærdstabet være mindre, da flere vil have mulighed for at benytte broen (Jensen; 2007:98-99).

4.1.2 Keynesiansk tilgang til velfærd

Keynesiansk teori adskiller sig fra neoklassisk teori på flere områder, og derfor vil der i det følgende afsnit være en gennemgang af keynesiansk teoris tilgang til velfærd, og hvordan denne adskiller sig fra den neoklassiske.

Et punkt, hvor John Maynard Keynes adskiller sig fra de neoklassiske økonomer, er forståelsen for, hvordan beslutninger træffes. I neoklassisk økonomi træffer agenter rationelle beslutninger, hvilket betyder, at de opsøger al relevant information, og der er fuld information. Keynes mener derimod, at beslutninger træffes på et usikkert grundlag, da det ikke er muligt for et individ at sætte sig ind i alt. Desuden er al information ikke nødvendigvis frit tilgængeligt (Jespersen; 2014b:36-37).

De neoklassiske økonomer på Keynes' samtid lavede partielle analyser, hvori de antog, at alt andet var lige. Keynes bemærkede dog, at alt andet sjældent er lige. Keynes forsøgte i stedet, at anskue økonomien som en helhed. Igennem de partielle analyser kunne det risikeres at opnå en atomistisk fejlkonklusion. (Jespersen; 2014b:87-90).

I Keynes' "*The General Theory of Employment, Interest, and Money*" (GT) fra 1936 præsenterer han begrebet fuld beskæftigelse. Den historiske kontekst var 1930'erne, hvor arbejdsløsheden var høj. Derfor angreb Keynes de klassiske

økonomers antagelse om, at al arbejdsløshed var frivillig. Hvis der er en situation, ifølge Keynes, hvor der er ufrivillige arbejdsløse, vil samfundet befinde sig i en situation under fuld beskæftigelse. Dette anså Keynes som et ressourcetab. Det er igennem vækst, at det er muligt at få beskæftigelsen til at stige. Dermed har Keynes som neoklassikerne et fokus på økonomisk vækst (Keynes; 1936:4-22).

Keynes indfører ydermere begrebet effektiv efterspørgsel i GT. I dette begreb indgår to elementer, der skal til for at øge beskæftigelsen. Den første del er, hvorvidt det er profitabelt for virksomhederne at øge deres produktion. Den anden del er forventningerne til fremtiden, altså hvorvidt virksomhederne forventer en øget efterspørgsel. Som Jespersen skriver, omfatter den effektive efterspørgsel både udbuds- og efterspørgselsforhold. Keynes bryder i denne sammenhæng også med Says lov (Jespersen; 2014b:90-91).

Keynes mente endvidere ikke, at markedet nødvendigvis kan sikre en lige fordeling af formue og indkomst.

“The outstanding faults of the economic society in which we live are its failure to provide for full employment and its arbitrary and inequitable distribution of wealth and income.” (Keynes; 1936:372)

Keynes så ikke nødvendigvis statslige interventioner som gode, men dog nødvendige. Det er ikke kun i GT, Keynes påpegede problemer med fordeling. I 1930 udgav han artiklen *"Economic Possibilities for our Grandchildren"* om, hvordan fokuset i økonomi på langt sigt vil ændre sig. Med tiden mente Keynes, at der ville være andre emner, der ville være vigtigere end vækst (Olesen; 2015:3).

4.2 Velfærds- og konkurrencestat

I det følgende vil først forskellige velfærdsmodeller præsenteres. Derefter vil det redegøres for, hvordan konkurrencestaten adskiller sig fra velfærdsstaten. Der ses på denne baggrund et paradigmeskifte fra en keynesiansk til en neoklassisk tilgang.

4.2.1 Velfærdsmodeller

Regeringer i efterkrigstiden forsøgte at skabe et sikkerhedsnet for befolkninger, hvilket førte til at velfærdsstater voksede frem. Der opstod flere forskellige velfærdsstater. Forskellen imellem disse er i, hvilket omfang stat, marked og civilsamfundet bliver inddraget. Der opereres overordnet fire typer velfærdsmodeller. Det er henholdsvis den liberale, den konservative, den sydeuropæiske og den socialdemokratiske velfærdsmodel.

Den liberale velfærdsmodel er kendetegnet ved at tage udgangspunkt i markedet som den centrale aktør af fordelingen af velfærd. Statens rolle er at sikre alle kan overleve i tilfælde af, at de ryger ud af arbejdsmarkedet. Dette gøres gennem offentlige forsørgelse. Storbritannien, USA og Irland er eksempler på denne velfærdsmodel.

Den konservative velfærdsmodel er også kaldet den centraleuropæiske, da denne model er mest benyttet i Centraleuropa. Her tænkes blandt andet på lande som Tyskland, Østrig og Frankrig. Det centrale i denne model er deltagelse på arbejdsmarkedet. Arbejdsgiverne og arbejdstagerne betaler begge til en social forsikring, der skal sikre den enkelte. Statens rolle er således kun at sikre en levemåde for dem der ikke er dækket på arbejdsmarkedet.

I den sydeuropæiske velfærdsmodel er staten den sidste instans, der kun træder til, hvis alt andet er forsøgt. Det er familien, der spiller den vigtigste rolle, og det forventes, at familien forsøger og støtter hinanden indbyrdes. Som navnet antyder, så er denne model generelt udbredt i det sydlige Europa, det er eksempelvis lande som Spanien, Grækenland og Italien. Disse lande bruger typisk færre ressourcer på velfærd end andre europæiske lande.

Slutteligt er der den socialdemokratiske velfærdsmodel. Sammenlignet med de andre velfærdsmodeller har staten en stor rolle. Staten sørger i høj grad for fordelingen af velfærden, gennem høje skatter og afgifter. Det er således staten der sørger for, at borgerne modtager forsørgelse i tilfælde af, at de ikke kan deltage på arbejdsmarkedet. Derudover udbyder staten en lang række som universielle goder, som eksempelvis uddannelse og sundhedsydelser. Denne model er generelt udbredt i de skandinaviske lande (Greve; 2016).

4.2.2 Konkurrencestaten

Konkurrencestaten er en måde at tænke velfærd på, da den kan beskrives som en type velfærdmodel. Ove Kaj Pedersen, der udgav bogen "*Konkurrencestaten*" i 2011, har udtalt følgende:

"Pointen er, at konkurrencestaten er en velfærdsstat i Danmark. Den nuværende konkurrencestat tilstræber at løse nogle af de problemer, som den gamle velfærdsstat viste sig ude af stand til at løse. [...] Der er mange forudsætninger for den klassiske velfærdsstat, som simpelthen ikke eksisterer længere. Og hvis man ikke tager højde for dem, så er man en trussel mod velfærdsstatens fremtid" (Frandsen; 2013)

Til forskel fra velfærdsstaten så fokuserer konkurrencestaten i højere grad på aktivering og forebyggelse. Der er desuden sket et paradigme skift fra en Keynes inspireret tankegang til en mere neoliberal tilgang. Dette har blandt andet medført et nyt menneskesyn. I efterkrigstiden blev mennesket opfattet som unikt og socialt, hvorimod mennesket i dag anskues som værende opportunistisk og nyttemaksimerende (Pedersen; 2011:120-126). Dette skift i ideologi, skyldes ifølge Pedersen, den nye og mere globaliserede verdensorden. Den øgede globalisering har medført en meget højere grad af samhandel og dermed også konkurrence landene imellem. Den klareste definition af konkurrencestaten er fra Clinton regeringen i 1997 og Pedersen oversætter denne således:

"Den amerikanske økonomi er dynamisk. Denne regerings økonomiske filosofi anerkender, at amerikanske arbejdere og virksomheder i samspil på markeder udgør kilden til denne dynamik. Økonomiens styrke er dens evne til at tilpasse sig forandringer, ligesom dens dynamik sætter endnu mere forandring i gang, i sidste ende med det resultat, at amerikanske borgeres liv bliver rigere og deres levestandard forbedret. Regeringen har en begrænset, men afgørende rolle i forbindelse med at fastholde dynamikken. For individer og virksomheder skaber den et økonomisk klima, hvori de kan udvikle sig. Den fremmer konkurrence"

(Pedersen; 2011:12-13)

Konkurrencestaten er stadig en velfærdsstat, men det er en anden måde at organisere sig på og ikke mindst er det en anden politisk kultur. Forskellen på den traditionelle velfærdsstat og konkurrencestaten kan opsummeres i følgende fire punkter:

- Konkurrencestaten søger aktivt at mobilisere befolkning og virksomheder til at deltage i den internationale konkurrence, hvor velfærdsstaten forsøgte at beskytte mod konjunkturudviklinger.
- Konkurrencestaten søger at gøre den enkelte ansvarlige for sit eget liv og ser fællesskabet som knyttet til arbejdet, hvorimod velfærdsstaten søger at vægte moralsk dannelse og demokrati som fællesskab.
- Konkurrencestaten søger at fremme dynamik og med løbende reformer, hvor velfærdsstaten søger stabilitet og store reformer.
- Konkurrencestaten søger aktivt at påvirke de internationale omgivelser, for at skabe plads til de danske interesser både i EU og globalt, hvor velfærdsstaten ikke var en del af en globaliseret verden.

Kort opsummeret er konkurrencestaten altså en række institutioner, der skaber gode rammebetingelser for den private sektor og dennes konkurrencedygtighed, især på det internationale marked. Statens fornemmeste opgave er således at skabe et miljø og en række institutioner, der skal fordre konkurrence. Konkurrence er dog ikke målet, men det er derimod midlet til at opnå målet vækst. Vækst i BNP er nemlig målet med konkurrencestaten, hvor målet for velfærdsstaten var velfærd. Mads Peter Klindt udtaler følgende om forskellen imellem velfærdsstaten og konkurrencestaten:

"Den klassiske velfærdsstat skulle tidligere tage sig af de syge og gamle, men hvis man kigger på, hvordan det ser ud i dag, så er der vist ikke noget socialpolitik tilbage. Det hele er beskæftigelsespolitik. I konkurrencestaten gælder det om, at folk skal have et incitament for at tage arbejde. Fokus er på, at alle skal være i beskæftigelse" (Frandsen; 2013)

Den tidligere finansminister Bjarne Corydon opfattede konkurrencestaten som den fremtidige erstatning for velfærdsstaten. Dette kunne ses på en lang række af de reformer, der blev gennemført i regeringsperioden. Herunder kan blandt andet

nævnes: dagpengereform, efterlønsreform, kontanthjælpsreform og reformerne af førtidspensionen og fleksjobordningen (Nielsen og Gjerding; 2015). Det betyder dog ikke, at Danmark allerede er en fuldbyrdet konkurrencestat. Pedersen påpeger således, at bevægelsen mod konkurrencestaten er en proces. Det er dog ikke alle, der ser bevægelsen mod konkurrencestaten som uundgåelig og den bedste løsning, sådan som det bliver fremstillet i Pedersens bog. Peter Nielsen og Maria Reumert Gjerding skriver følgende:

"Det er symptomatisk for det ensidige og ukritiske fokus på konkurrencestaten, at den aktuelle krise skal imødegås af en endnu mere stålsat og trimmet konkurrencestat. Men uanset hvad politikerne gør, udebliver væksten. Man fører politik for fortiden, ikke for fremtiden [...] Vi lever i et meget rigt samfund, og det skal vi værne om, men i stedet for fortsat at jage væksten med store omkostninger for mennesker, samfund og klima skal vi vende blikket mod de muligheder, som samfundet samtidig besidder for, at fremtiden kan blive præget af bedre livskvalitet, bæredygtighed og demokratisering" (Nielsen og Gjerding; 2015).

Her ses det altså, at konkurrencestaten anses for ødelæggende for livskvalitet, bæredygtighed og demokratisering.

4.3 Nordisk velfærdsforskning

Det følgende afsnit vil omhandle nordisk velfærdsforskning, der i høj grad er udviklet af Erik Allardt.² Den nordiske velfærdsforskning udspringer i 1960'erne og 70'erne. Allardt adskiller sig fra andre nordiske velfærdsforskere, da han mener, at velfærd både kan og bør måles objektivt og subjektivt. Andre forskere mener, at den subjektive velfærd ikke kan måles eller bruges i politiske argumenter og derved har den ikke et formål. Målet med de såkaldte levkårsundersøgelser i 60'erne og 70'erne var netop at bruge dem i politikudvikling. Levkår omfatter blandt andet materielle ressourcer, indkomst, sociale relationer samt helbred (Jensen; 2007:33). Larsen beskriver velfærd således:

²Afsnittet er skrevet ud fra kapitlet *"En rejse i Erik Allardts fodspor gennem nordisk velfærdsforskning"* af Jørgen Elm Larsen i bogen *"Velfærd - dimensioner og betydninger."*

"Velfærd defineres ofte som en tilstand præget af materiel, økonomisk, social eller psykisk tryghed for individer eller grupper." (Jensen; 2007:34)

Samtidig skriver han, at velfærd i 1960'erne og 70'erne ansås som levekårs-komponenter. Disse to definitioner ligger altså tæt op ad hinanden. Velfærd knyttes dog ofte til staten. Hvor levekår knyttes til individer (Ibid.).

Det særlige ved nordisk velfærdsforskning er, at der ses udover indkomst og materielle forhold. Der inddrages eksempelvis sundhedsvæsen, uddannelse og relationer. Dette giver dog nogle udfordringer i, hvilke indikatorer, der skal udvælges i undersøgelser. De sociale indikatorer vil ofte tage udgangspunkt i værdier.

Inden for velfærdsforskningen findes der to retninger. Den objektive tilgang, hvor der fokuseres på menneskers aktiviteter, og på hvilke områder mennesker lider afsavn. I den subjektive tilgang studeres det, hvad mennesker opfatter som dårligt og godt. I den objektive tilgang er det forskeren, der fastsætter værdierne, hvorimod værdierne i den subjektive tilgang fastsættes ud fra resultaterne af undersøgelser. En problemstilling er, hvilke dimensioner, der bør indgå i velfærdsbegrebet. I dette problem ligger der yderligere overvejelser om, hvorvidt forskningen skal omhandle de materielle forhold eller graden af behovstilfredsstillelse, eller begge dele (Jensen; 2007:36).

Allardt skelne imellem begreberne velfærd og lykke samt begreberne leveniveau og livskvalitet. Graden af velfærd definerer han ud fra behovstilfredsstillelsen. Graden af lykke definerer han derimod ud fra, hvor lykkelige individer føler sig, hvilket bygger på subjektive oplevelser. Leveniveauet bliver målt ud fra de materielle ressourcer. Livskvalitet måles derimod ud fra de ikke-materielle ressourcer. Som det fremgår, er behov relateret til velfærd og ønsker relaterer sig til lykke. Som udgangspunkt er folk gode til, at udtrykke hvad de ønsker sig nu og her. Det er dog sværere at udtrykke, hvad man ønsker sig på længere sigt. Larsen skriver, at menneskers behov er komplicerede at bestemme. Det betyder, at den førte velfærds politik bliver et resultat af en vurdering af, hvad der er godt eller dårligt. Allardt mener, at behov er betinget af tid. Andre mener modsat, at der er nogle menneskelige behov, der er universelle (Jensen; 2007:38-40).

4.3.1 Sociale relationer

Allardt har desuden udvidet velfærdsbegrebet med "at have", "at elskeat være". "At have-dimensionen indebærer de materielle forhold, som ellers plejer at blive tillagt velfærdsbegrebet. Dette kaldes også for levekårsniveauet. "At elske"indebærer de sociale relationer. "At være"indebærer anseelse (Jensen; 2007:38).

"Elske-dimensionen er vigtig for individers lykke og velbefindende. Der ses en sammenhæng imellem, hvordan grupper opfattes og behandles af det resterende samfund og gruppens individer velbefindende. Hvis en gruppe oplever diskrimination, påvirker det også det enkelte individs velbefindende. Denne diskrimination kan betyde, at individer ikke involverer sig i samfundet uden for gruppen (Jensen; 2007:44). Larsen skriver endvidere:

"Ikke-deltagelsen forekommer overfladisk set frivilligt, men beslutningen om ikke-deltagelse er funderet i ekskluderende træk i det omgivende samfund." (Jensen; 2007:45)

Relationer til andre mennesker er ikke udelukkende en positiv ting. Meget social kapital og stærke relationer kan i nogle situationer være med til at holde individer tilbage. Larsen beskriver de negative konsekvenser af høj social kapital på følgende vis:

"[...] at fremmede holdes ude, at den internt fastholder gruppens eller lokalsamfundets medlemmer ved en høj grad af loyalitet, høje krav til at følge normer og vaner (konformitet), at der er risiko for, at der internt i gruppen bliver snyllet på de mest succesfulde, eller at medlemmer, som gerne vil og har mulighed for at opnå succes uden for gruppen/lokalsamfundet, forsøges fastholdt." (Jensen; 2007:46)

Individer med høj social kapital kan altså gå glip af succes uden for gruppen samt risikerer at blive udnyttet af andre gruppemedlemmer. Endvidere er det svært for udefrakommende at blive en del af gruppen. På den måde kan grupper med stærke relationer risikerer at afskærme sig fra resten af samfundet.

I sociologien anskues mennesket noget anderledes end det menneskesyn, der gør sig gældende i neoklassisk økonomisk teori. Her henviser Larsen til Sens opfattelse af mennesket. Mennesker har forskellige præferencer og identifikationer. Endvidere er mennesker karakteriseret af "*deres sociale relationer og bånd, deres identiteter, omsorg og medfølelse*" (Jensen; 2007:49).

4.4 Lighed

Richard Wilkinson og Kate Pickett er i deres bog "*The Spirit Level - Why More Equal Societies Almost Always Do Better*" kommet frem til, at befolkningen i økonomisk lige samfund klarer sig bedst. Som bogens titel antyder, indeholder den en analyse af forskellen imellem velfærden i lande med en høj grad af økonomisk ulighed og lande med en høj grad af økonomisk lighed.

Wilkinson og Pickett bog udspringer fra mange års forskning, der i første omgang tog udgangspunkt i forskelle i folkesundhed på tværs af indkomstgrupper. De undersøgelser, der er benyttet i analysen, stammer fra en lang række universiteter og forskningsgrupper, der undersøger forskellige forhold i samfundet på tværs af indkomstgrupper og lande. Ligeledes bruger de data fra de officielle måleinstitutter i landene, samt OECD, FN, Verdensbanken, WHO og UNICEF (Wilkinson og Pickett; 2011:7-9).

Analysen inddrager kun udviklede lande. Udviklingslande er undladt fordi, at økonomisk vækst medfører mere lykke og herunder velfærd, indtil man når en vis grænse, hvor alle de basale behov er opfyldt. Når disse basale behov er opfyldt, er der ikke en direkte sammenhæng imellem stigende indkomst og stigende lykke. Wilkinson og Pickett konkluderer, at i udviklede lande er det graden af økonomisk lighed, der bestemmer graden af velfærd. De konkluderer ligeledes, at mennesker i Japan og de skandinaviske lande generelt klarer sig bedre og er lykkeligere end mennesker i eksempelvis Portugal, USA og Storbritannien. I mange udviklede lande er der et misforhold imellem den materielle succes og at spille social fallit. Britiske forskere har i denne sammenhæng talt om "Vores nedslidte samfund", hvori der refereres til den øgede asociale adfærd. De påpeger således, at hvis der ønskes en

forbedring i livkvaliteten, bør fokus flyttes fra økonomisk vækst til hvordan trivselen forbedres (Wilkinson og Pickett; 2011:20-24).

Wilkinson og Pickett påpeger, at måden hvorpå økonomiske lighed opnås ikke er så relevant. Her henviser de til de skandinaviske lande, hvor den store grad af lighed overvejende opnås gennem af omfordeling, hvorimod den japanske lighed er opstået gennem en høj grad af indkomstlighed (Wilkinson og Pickett; 2011:202).

Wilkinson og Pickett ser i deres analyse på flere forskellige fænomener og hvor udbredte disse er i de forskellige lande. De ser blandt andet på mental sundhed, stofmisbrug, fedme, teenage graviditeter samt fængselsstraf. Alle af disse er langt mindre udbredte i lande med en højere grad af lighed. Ligeledes ses det, at den gennemsnitlige levealder, det gennemsnitlige uddannelsesniveaue samt den sociale mobilitet er højere. Intuitivt giver det god mening, at folk generelt klarer sig bedre i samfund med en høj grad af lighed, da dette nødvendigvis må betyde, at der er færre fattige mennesker. Hos fattige mennesker er der generelt en større koncentration af sociale og sundhedsmæssige problemer. I lige samfund er det ikke kun de fattigste, der klarer sig bedre, men også den rigeste tredjedel. Den øgede lighed slår således igennem i hele samfundet (Wilkinson og Pickett; 2011:193-196).

To andre vigtige faktorer i forbindelse med lighed er social mobilitet og social tillid. Wilkinson og Pickett finder ud af, at begge er mere udbredte i samfund med højere økonomisk lighed. Den sociale tillid måler, hvorvidt individer føler, at de kan "stole på de fleste". Billedet her er det samme som i resten af bogen. Det diskuteres således, om en højere grad af ulighed undergraver den sociale tillid (Wilkinson og Pickett; 2011:64-70). En diskussion inden for social tillid er, hvilken retning kausaliteten går imellem økonomisk ulighed og social mistillid. Det kan argumenteres for, at tillid ikke trives i ulighed og dermed skaber ulighed mistillid. Denne mistillid hænger i høj grad sammen med, at mennesker bedst kan lide at omgås dem de er "lige" med. Sympati er forbeholdt dem, der betragtes som "lige". Tocqueville påtaler således, at *"den følelse, der er mellem to af samme slags, eksisterer ikke mellem forskellige klasser"* (Wilkinson og Pickett; 2011:65-66). I denne sammenhæng er social mobilitet vigtig. Social mobilitet betyder, at et individs muligheder ikke er begrænset af sin placering i samfundet (Wilkinson og Pickett; 2011:179-180).

Wilkinson og Pickett viser således, at mennesker er følsomme over for en høj grad af ulighed. De peger på den øgede selvbevidsthed som årsag til, at der over de sidste halvtreds år har været en voldsom stigning i antallet af mennesker med psykiske lidelser. En placering nederst i det social hierarki går i høj grad udover selvværd og selvfølelse. Social status har en høj indvirkning på selvfølelse og selvbillede. Klarer en person sig godt, så har han/hun også ofte et bedre selvbillede. Ligeledes viser undersøgelser, at en af de største grunde til voldshandlinger er følelsen af ydmygelse eller skam. Denne følelse er langt mere udbredt i lande med meget ulighed. Større ulighed lader til at øge menneskers frygt for andre vurdering. Større ulighed kommer med større konkurrence om status og dermed mere nervøsitet omkring tab af status (Wilkinson og Pickett; 2011:45-54).

Wilkinson og Pickett viser, at der generelt har været en stigning i uligheden i langt de fleste udviklede lande. Der diskuteres derfor, hvordan denne tendens kan modvirkes. De påpeger at øge ligheden ikke er det samme som at sænke standarden eller indføre en fælles grad af middelmådighed. Med politisk vilje vil ligheden kunne skabes igennem reformer, men den politisk velvilje er dog ikke at finde. Derfor bør ændringen komme gennem socialbevægelser i befolkningerne (Wilkinson og Pickett; 2011:256-263). Wilkinson og Pickett skriver følgende:

"Den grad af økonomisk ulighed, der eksisterer i dag, er i ringere grad udtryk for frihed og demokrati end for benægtelsen af begge dele. [...] Sandheden er, at den moderne ulighed eksisterer, fordi demokratiet er udelukket fra den økonomiske sfære." (Wilkinson og Pickett; 2011:282-283)

Wilkinson og Pickett konkluderer således, at bogens rolle er at påpege, at større lighed er det materielle fundament for at skabe bedre sociale relationer. Det betyder dog ikke, at de ikke har modtaget kritik. De er blandt andet blevet beskyldt for, at sortere deres data, således det kun er de lande, der viser denne sammenhæng, der er medtaget. Ligeledes har de modtaget kritik for at ignorere kulturelle forskelle. Begge dele afviser Wilkinson og Pickett dog i deres efterskrift ved at forklare uddybende, hvorfor kun udviklede lande er medtaget. De fremhæver endvidere, at der er store kulturelle forskelle på Japan og de skandinaviske lande. Dette underbygges ved at

forklare, hvor forskelligt Portugal og Spanien klarer sig, selvom de kulturelt er tæt beslægtede (Wilkinson og Pickett; 2011:299-303).

4.5 Happiness

Økonomen Richard Layard skriver i sin bog "Happiness", at han er uenig i præmissen, stigende købekraft er lig med stigende "happiness". Layard påpeger desuden, at dette også er modbevist over de sidste 50 år. Det Layard kalder "happiness" vil fremadrettet omtales som "lykkefølelse". Den vestlige verden har mere end fordoblet indkomsten i samfundet, men undersøgelser viser, at befolkningerne ikke er lykkeligere i dag, end de var for 50 år siden. Det eneste sted, hvor der kan måles en sammenhæng mellem en stigende købekraft og øget happiness er i de fattigste lande. Vækst og øget indtægt skaber kun ekstra glæde, så længe det bidrager til at opfylde de basale behov. Det har i en årrække været muligt at måle menneskers lykkefølelse, både ved hjælp af spørgeskemaer og scanninger af hjernen. Der er i nyere tid kommet et gennembrud inden for lykkeforskning. Førhen var den almene overbevisning, at lykkefølelser og andre følelser var subjektive. Forskning har vist, at følelser, både gode og dårlige, kan rangordnes i forhold til hinanden. Der findes mange slags glæde og det samme kan siges om smerte. Der er forskel på, hvor intense disse følelser er (Layard; 2005:12-13). Layard har forsøgt at finde ud af, hvad der påvirker folks lykkefølelse og hvordan et samfund bør indrettes, sådan der skabes størst mulig lykkefølelse, både for individet og for samfundet som helhed. (Layard; 2005:3-4).

"If we really want to be happy, we need some concept of a common good, towards which all contribute. So now the tide is turning. People are calling out for a concept of the common good[...]. It defines the common good as the greatest happiness of all, requiring us to care for others as well as for ourselves." (Layard; 2005:5-6)

Der understeges således, at et samfund bør stile efter at skabe størst mulig lykkefølelse for befolkningen.

Layard skriver, at økonomers holdning til lykkefølelse er overordnet, at mennesket

er egoistik og nyttemaksimerende. Fuldkommen konkurrence og perfekte markeder vil på sigt lede os til den størst mulige lykkefølelse på baggrund af vores præferencer og ressourcer (Layard; 2005:6). Dette stemmer overens med neoklassiske teori (jf. afsnit 4.1.1). Layard ikke er enig med dette og påpeger, at de fleste handlinger påvirker i en eller anden grad andre mennesker. Han bruger eksemplet, at hvis alle andre får en øget indkomst, så vil personen nødvendigvis være mindre tilfreds med sin egen indkomst. Ligeledes bliver det overset, at tab af indkomst i højere grad påvirker lykkefølelsen end en stigning i indkomst. I den økonomiske tilgang, vil samfundets samlede lykkefølelse stige, når indkomsten i samfundet er stigende. Der er dog en aftagende marginal nytte for indkomst. Det vil sige, at en dollar mere betyder mere for den fattiges lykkefølelse. Layard konkluderer, at der mangler et samlet mål for befolkningens lykkefølelse, hvor der justeres for de mindst lykkelige (Layard; 2005:133-137).

Layard understreger at mennesker føler noget hele tiden, nogle gange er det glæde og andre gange smerte. Den generelle lykkefølelse i et samfund er, at befolkningen føler mere glæde end smerte. En generelt høj grad af lykkefølelse i et samfund starter dog på individniveau. Lykkefølelse afhænger nemlig i høj grad af det enkelte menneskes attitude. Individets tanker og indvendige liv påvirker i høj grad følelser. Mennesker, der grundlæggende er tilfredse og taknemlige for deres liv, er lykkeligere og har en højere livskvalitet (Layard; 2005:6-9). En del forskning i lykke har vist, at den grundlæggende lykkefølelse er et samspil mellem vores opvækst og gener (Layard; 2005:55-62).

Forskningen har vist, at syv faktorer i livet har størst indvirkning på lykkefølelse. Disse er: Personlig frihed, personlige værdier, familie og venskaber, den finansielle situation, arbejdsliv, lokalsamfund og slutteligt helbred. Det er tydeligt, at det generelt er forholdet til andre mennesker, der påvirker lykkefølelsen mest. Personlig frihed og personlige værdier er de vigtigste faktorer. Gennem tiden er det vist, at mennesker uden frihed er mest ulykkelige. I forbindelse med forhold til andre mennesker er det især sikkerhed og at føle sig værdsat, der bidrager med størst mulig glæde. I forhold til den finansielle situation, så bidrager dette med størst mulig glæde, hvis individer har mere end de folk de omgiver sig med (Layard; 2005:62-65).

4.5.1 The Greatest Happiness Principle

Jeremy Bentham, der var filosof i oplysningstiden, udtalte at det bedste samfund, er det samfund, hvor befolkningen er mest mulig lykkelig. Det er politikernes opgave, at skabe et samfund hvor ingens lykke er vigtigere end andres og handlinger vurderes i forhold til, hvor meget lykke de skaber. De bedste handlinger er dem, som skaber glæde, hos dem der bliver påvirket. Dette er også kaldet "The Greatest Happiness Principle" (Layard; 2005:5). Layard argumenterer for, at det ultimative mål for et samfund er at skabe den størst mulige lykkefølelse. Han skriver følgende:

"Happiness is that ultimate goal because, unlike all other goals, it is self-evidently good. If we are asked why happiness matters, we can give no further, external reason. It just obviously matter" (Layard; 2005:113)

Lykkefølelsen er altså et mål i sig selv, der ikke behøver yderligere forklaring. Et høj niveau af lykke give en øget livskvalitet, da det gør det lettere at deltage i sociale relationer. Lykkefølelse har også vist sig, at have indvirkning på helbredet. Mennesker, der generelt er glade, lever længere. Det er en positiv cirkel, gode sociale relationer og et godt helbred har en positiv indvirkning på lykkefølelse, ligesom lykkefølelse har en positiv indvirkning på sociale relationer og helbredet (Layard; 2005:23-24).

Layard argumenterer for, at der i alle mennesker er indbygget en form for etik og moral, der gør, at mennesker kan omgå hinanden. Han mener, at menneskets indbyggede moral og den sociale natur gør, at mennesker bekymrer sig om hinanden. Han mener, at det er på denne baggrund, et samfund bør bygges op.

"A happy society has to build on two foundations: first, the greatest level of sympathy for others, and, second, the strongest moral principles of impartiality"
(Layard; 2005:117)

Et samfund, der bygger på et højt niveau af moral og etik, er et samfund med mest mulig lykkefølelse. Flere vestlige samfund har bevæget sig væk fra kristendommen. Layard påpeger dette som en årsag til, at der ikke er den samme enstemmige moral

i samfundet. Samfundet i dag er i højere grad bestemt at selvrealisering (Layard; 2005:124-125).

Slutteligt kommer Layard med en række bud på, hvad der kan gøres, for at skabe en øget lykkefølelse. Først og fremmest, fremhæver han, at lykkefølelsen bør måles, således udviklingen ligeledes kan måles. Desuden bør familieliv og mulighederne for at få det til at fungere forbedres. Skattesystemet bør reformeres, så der skabes en bedre work-life balance. Der bør også være mere fokus på at skabe gode og trykke lokalsamfund. Samfundet bør desuden gøre alt, hvad der er muligt for at eliminere høje arbejdsløshedsrater, fattigdom og psykisk sygdom. Derudover bør der være en bedre moralsk uddannelse i samfundet (Layard; 2005:233-234).

4.6 Bæredygtighed

Dette afsnit tager udgangspunkt i Tim Jacksons bog *“Prosperity without Growth”* fra 2009. Først defineres begrebet "prosperity" og hvorfor det bør være målet frem for økonomisk vækst. En engelsk-dansk ordbog oversætter prosperity til "velstand" eller "fremgang". Velstand henviser til materielle forhold. Det er netop denne definition Jackson gerne vil udover. Fremgang henviser derimod til en dynamisk proces. Dette ligger mere i tråd med Jacksons definition. Jacksons forståelse af prosperity inddrager begge aspekter og derfor bruges prosperity i projektet fremfor en af de to danske oversættelser.

Jackson præsenterer Senses definitioner af prosperity. Sen skelner imellem tre forskellige måder at forstå prosperity på. Den første er velstand. I dette ligger der også "mere af alt er altid bedre". Det næste koncept er nytte. Her ses der på, at "mere af alt" ikke nødvendigvis er bedre, da kvalitet inddrages. Denne definition inddrager, at velstand ikke nødvendigvis medfører tilfredsstillelse. Det påpeges, at goder også kan bidrage med identitet, oplevelser og tilhørsforhold. Dermed inddrager begrebet mere end blot det materielle. Det besværliggør dog udregningen af nytte. Den sidste af Senses definitioner er kapabiliteter. Senses kapabilitetsbegreb handler i essensen om, hvilke muligheder individer har for at udfolde sig selv (Jackson; 2009:37-44). Jackson beskriver det således:

“The key questions we should be asking, he [Sen, red.] insists, are to do with how well people are able to functioning in any given context.” (Jackson; 2009:43)

Jackson understreger altså, at det centrale i Sens kapabiliteter er individers muligheder for at fungere uanset omgivelserne. I dette ligger der individers helbred, mulighed for at deltage i lokalsamfundet, om de er velernæret, om de kan bruge deres uddannelse i meningsfulde job, se deres relationer og hvorvidt de har adgang til tøj og et tag over hovedet. I Sens senere arbejde lægger han vægt på, at det er muligheden for at opnå disse ting, som er vigtig og ikke nødvendigvis om individer gør det eller ej. Det er altså friheden til at træffe det egentlige valg, der er det centrale i kapabilitetsteorien. Jackson understreger dog, at ubegrænset frihed ikke altid er godt. En persons frihed kan eksempelvis være på bekostning af andres eller på bekostning af miljøet. Derfor opstiller han nogle bundne kapabiliteter, således andre ikke påvirkes negativt. Han påpeger, at Sens kapabiliteter er et godt udgangspunkt for prosperity. Det skal dog ske inden for visse grænser. Jackson sætter grænserne ud fra to faktorer: Den første er mængden af jordens ressourcer og den anden er verdens population. Det vil altså sige, at desto flere personer, der lever, desto hurtigere rammes grænserne for miljøet (Jackson; 2009:43-45).

4.6.1 Decoupling

Jackson begreb decoupling kan oversættes til frakobling. Her frakobles vækst fra et overforbrug af jordens ressourcer. Decoupling handler om at effektivisere produktionsprocessen således, at der bruges færre ressourcer og miljøet belastes mindre. Jackson skelner imellem to former for decoupling, relativ og absolut decoupling. Om relativ decoupling skriver han:

“Put very simply, relative decoupling is about doing more with less: more economic activity with less environmental damage; more goods and services with fewer resources inputs and fewer emissions. Decoupling is about doing more efficiently.”

(Jackson; 2009:68)

Relativ decoupling er altså, når mængden af ressourcer nedsættes per produceret

enhed. Absolut decoupling er derimod, hvis den samlede miljøbelastning mindskes. Dette kan måles på både nationalt og globalt plan. Der kan sagtens ske relativ decoupling, uden der sker absolut decoupling. Dette kan være tilfældet, hvis der sker en relativ decoupling samtidig med en øget produktion. Et andet problem ved at benytte relativ decoupling er, at importerede dele til produktionen ikke medregnes. Derved kan der ske relativ decoupling, hvis en virksomhed stopper en del af produktionen og importerer de nødvendige dele i stedet. Miljøbelastningen sker stadig, blot i et andet land. Dette vil også gøre sig gældende for absolut decoupling på et nationalt plan. Der er altså nogle begrænsninger i at bruge disse begreber om en bæredygtig miljøudvikling (Jackson; 2009:68-76).

4.6.2 Miljø-makroøkonomi

Efter krisen i 2008 var der stor fokus på, hvad der skaber vækst. Jackson skriver, at der overordnet er fire metoder. Den første mulighed er at gøre ingenting. Ved denne tilgang antages det, at markedskræfterne på sigt vil skabe vækst. Den anden mulighed er at øge pengemængden og derved sænke renten. Dette vil mindske incitamentet til at spare op og derved skabe et større forbrug. Den tredje mulighed er at indføre skattelettelser og derved øge privatforbruget igennem en højere disponibelt indkomst. Den fjerde og sidste mulighed, Jackson nævner, er offentlige investeringer. På baggrund af krisen opstod der et ønske om at skabe grøn vækst, hvilket indebærer økonomisk vækst og en bæredygtig udvikling (Jackson; 2009:105-107). Jackson skriver, at der i internationale kredse var en konsensus om:

“Economic recovery demands investment. The transition to a low-carbon society also requires investment. Let’s put the two things together and create an investment package with multiple benefits.” (Jackson; 2009:104)

Jackson påpeger dog, at der er ulemper ved grøn vækst. På kort og mellemlang sigt vil der være positive effekter for miljøet, men efterhånden som økonomien vokser, vil produktionen stige og dermed også miljøbelastningen. Der vil sige, at der på længere sigt vil være negative konsekvenser for miljøet og der sandsynligvis ikke

vil være store nok miljøtiltag til at gøre op for dette. Jackson beskriver dilemmaet således:

“Put bluntly, the dilemma of growth has caught us between the desire to maintain economic stability and the need to remain within the ecological limits. This dilemma arises because stability seems to require growth, but environmental impacts ‘scale with’ economic output: the more the economy grows, the greater the environmental impact - all other things being equal.” (Jackson; 2009:121)

Der opstår altså et problem ved at skabe vækst for at sikre stabilitet, da vækst skader miljøet. Jackson påpeger, at særligt makroøkonomi ikke tager højde for miljøet. I de økonomiske modeller tages der ikke højde for miljø. Endvidere ses der kun på de makroøkonomiske variable, når kapital akkumulerer. Ud fra de makroøkonomiske modeller vides det altså ikke, hvordan økonomien reagerer, hvis vækst ikke er målet. En sektor, der ifølge Jackson, oplever vækst i ansættelser er personlige og sociale tjenester. Dette er frisører, biblioteker, fitnesscentre, sportsklubber og lignende. Denne sektor har ud fra et traditionelt økonomisk perspektiv påvirket produktiviteten negativt i nogle europæiske lande. Dette skyldes, at der i denne sektor ansættes mange personer, men de skaber ikke et stort output eller forbrug. Ud fra et prosperity-perspektiv giver disse job meningsfulde ansættelser, bedre velfærd og muligheder for blomstrende kapabiliteter (Jackson; 2009:129-130).

I et scenarie, hvor der er øget produktivitet, vil der ifølge traditionel økonomi, være stigende ledighed, hvis produktionen ikke stiger. Jackson påpeger, at produktivitetsstigninger stadig er vigtige i nogle sektorer. Hvis flere samtidig arbejder mindre, vil arbejdsløsheden ikke stige. Samtidig vil den overordnede velfærd være bedre end i et scenarie, hvor der er stigende arbejdsløshed (Jackson; 2009:133-136).

Det er vigtigt at investere i en omstilling, således der er et bæredygtigt forbrug af ressourcer, så der også i fremtiden er mulighed for prosperity. I traditionel økonomi stimulerer investeringer produktiviteten. Jackson forholder sig anderledes til kapital og investeringer (Jackson; 2009:136-137). Han nævner tre typer af investeringer, der kan gøre en grøn omstilling mulig. Den første er investeringer, som øger

ressourceeffektiviteten, hvilket leder til besparelser på ressourceomkostninger. Den anden type investering gør det muligt at erstatte teknologier med mere miljø-rigtige teknologier. Den tredje type investering er i økosystemer. Det kan være bevarelse eller fornyelse af naturområder (Jackson; 2009:193).

4.6.3 Overgangen til et bæredygtigt samfund

Prosperity må ikke være på bekostning af miljøet. Så længe økonomiens stabilitet afhænger af vækst, mener Jackson ikke, at dette er muligt. Derfor er det nødvendigt, stater ændrer deres fokus fra økonomisk vækst til prosperity.

“The role of government is to provide the capabilities for its citizens to flourish – within ecological limits” (Jackson; 2009:166)

Jackson nævner tre hovedområder, der skal sikre en overgang til en bæredygtig økonomi. De er: at fastsætte grænserne, fikse de økonomiske modeller samt ændre den sociale logik. Fastsættelse af grænser henviser til de grænser, der bør være for benyttelse af ressourcer. Først bør der sættes mål for, hvor meget der må forurenes, og hvor meget af ressourcerne, der kan benyttes for ikke at have et overforbrug. Et middel kan være skatter og afgifter på forurening. Jackson nævner en miljøskattereform som en mulighed. Dette vil indebære, at de varer, der er skadelige for miljøet, pålægges en skat. Det sidste til dette aspekt er, at udviklingslande bør få støtte til en bæredygtig omstilling. Jackson skriver, at en af fordelene ved, at udviklede lande fokuserer på prosperity er, at der bliver plads til, at udviklingslandene kan vækste. Den vækst bør dog også være bæredygtig. Den første del af at fikse de økonomiske modeller er at udvide dem med miljøforhold. Endvidere bør der investeres i blandt andet jobs og infrastruktur. Jackson nævner seks mål for prosperity-investeringer. Der skal investeres i 1) ombygning til energibesparende bygninger, 2) vedvarende energiteknologi, 3) ombygning af forsyningsnettet, 4) offentlig transport, 5) offentlige områder eksempelvis parker og biblioteker samt 6) vedligeholdelse og beskyttelse af økosystemer. Som en effekt af dette vil der skabes job, men dette bør ikke være motivationen for at indføre disse mål. De økonomiske modeller bør også bevæge sig væk fra det gældsdræbende forbrug. En fortsat voksende

gæld er ikke en del af en bæredygtig økonomi. Et forslag er at stille større krav til bankerne før de låner ud. Jackson forslår, at BNP ikke blot bør indeholde den økonomiske aktivitet, men også "prisen" for forureningen. Velfærden i samfundet bør også indgå (Jackson; 2009:173-179).

Jackson påpeger, at der er flere fordele ved at leve i et mere lige samfund og derfor bør ulighed bekæmpes, dette kan gøres ved omfordeling. Til forskel fra Wilkinson og Pickett argumenterer Jackson for, at det ikke kun er økonomisk ulighed der bør fokuseres på. Han nævner blandt andet uddannelse, antidiskriminations- og kriminalitetsbekæmpende tiltag er vigtige (Jackson; 2009:181).

4.7 Nordhaus

William Nordhaus og James Tobin udgav i 1972 artikel "*Is Growth Obsolete?*". Heri ses der på følgende tre problemer: 1) Hvor gode er outputmålinger til at vurdere udviklingen i økonomisk velfærd? 2) Er økonomisk vækst skyld i, at naturressourcerne over tid bliver brugt op? 3) Hvordan påvirker populationens udvikling den økonomiske velfærd? (Nordhaus og Tobin; 1972:4). I det følgende ses der hovedsagligt på de to første problemer.

Det første problem kommer af diskussionen om, hvorvidt BNP og vækst siger noget om velfærd og udviklingen her af. Når BNP benyttes som en indikator for økonomisk velfærd, ser Nordhaus og Tobin et problem i, at BNP hovedsagligt måler produktion og ikke forbrug. De udtrykker sig således:

"An obvious short coming of GDP is that it is an index of production, not consumption. The goal of economic activity, after all, is consumption." (Nordhaus og Tobin; 1972:4)

De konstruerer derfor deres egen mål for økonomisk velfærd, "Measure of Economic Welfare" (MEW). Denne tager udgangspunkt i nettonationalproduktet (NNP), samt andre konti fra nationalregnskabet, der omarrangeres således, der fokuseres på forbruget. MEW er delt ind i tre kategorier. Først er der ændringer i klassificeringen af "offentlig forbrug til forbrug, investeringer og intermediære produkter. Anden

kategori er tilføjelse af forbrugskapital for fritid. Sluttelig ses der på produktionen af husholdningers arbejde (Nordhaus og Tobin; 1972:4-5).

Der skelnes desuden imellem det aktuelle MEW og det bæredygtige MEW. Det bæredygtige MEW er det niveau af forbrug, der sikrer en stabil vækst ved en specifik rate for teknologisk udvikling (Nordhaus og Tobin; 1972:24). Nordhaus og Tobin afskriver ikke NNP som et vigtigt redskab til at måle økonomisk aktivitet. De observerer desuden, at skønt MEW og NNP ikke stiger i sammen grad, ser det ud til, at der er en sammenhæng. De udtrykker sig på følgende vis:

"The progress indicated by conventional national account is not just a myth that evaporates when a welfare-oriented measure is substituted" (Nordhaus og Tobin; 1972:13)

I forbindelse med problem 2 ser Nordhaus og Tobin på, hvordan naturressourcer og forurening ikke er medregnet som faktorer, når vækst beregnes. De undrer sig således over, at mange vækstmodeller er to-faktorsmodeller, hvor inputtet er arbejdskraft og kapital (Nordhaus og Tobin; 1972:14-15). Med den stigende vækst og produktion er mængden af naturressourcer blevet mindre, og det forudses, at de med tiden vil være udtømte. Nordhaus og Tobin mener dog, at markedet vil kunne klare denne udfordring. Dette skyldes, at et mindre udbud af naturressourcer vil øge priserne og dermed fremtvinge innovationer (Nordhaus og Tobin; 1972:15). De mener ligeledes, at klimaproblemerne og luftforureningen skal løse gennem markedet. De miljøbelastninger der forbundet med produktion af et produkt bør betales af producenten igennem en skat, således der skabes incitament til innovation og mere miljøvenlige løsninger (Nordhaus og Tobin; 1972:17-19). Nordhaus og Tobin konkluderer følgende:

"At present there is no reason to arrest general economic growth to conserve natural resources, although there is good reason to provide proper economic incentives to conserve resources which currently cost their users less than true social cost." (Nordhaus og Tobin; 1972:24).

Nordhaus og Tobin mener således ikke at økonomisk vækst er et problem, så længe der eksisterer incitament til at bevare naturressourcerne. Dette var en af de første forsøg på at lave et grønt BNP, hvilket Nordhaus har arbejdet videre med. I forbindelse med et møde i 1999 i The National Research Council, der netop omhandlede klimaforandringerne, skrev Nordhaus artiklen "*The Economic Impacts of Abrupt Climatic Change*". Her fokuseres der på, at det er svært at give et helt konkret bud på, hvad klimaforandringerne vil betyde økonomisk. Der mangler stadig meget viden på området. Han påpeger dog, at de økonomiske konsekvenser sandsynligvis er større, end man regner med. Derfor argumenterer Nordhaus for, at globale klimaproblemer bør løses gennem politisk interventioner på tværs af landegrænser (Nordhaus; 1999).

4.8 Velfærdsbegrebet i praksis

På baggrund af det foregående kapitel kan velfærd defineres som et begreb med tre dimensioner. Disse dimensioner er henholdsvis økonomi, sociologi og bæredygtighed. Velfærden vil således bestemmes ud fra disse tre dimensioner og sammenspillet herimellem.

Den økonomiske dimension af velfærd kommer overvejende til udtryk i begrebet nytte. Nytte indebærer kort sagt fritid og indkomst. Ud fra dette vil nytten og dermed velfærden typisk måles ud fra den disponible indkomst. I økonomien er målet for et samfund, at det skal være Pareto-optimalt. Dette er dog betinget af at markedskræfterne virker optimalt. Forskellige velfærdsstater har forskelligt syn på statens interventioner på markedet. Dette kommer især til udtryk i fordelingspolitikken. Der er sket et paradigmeskifte henmod konkurrencestaten, der søger at mindske markedsinterventioner.

Den sociologiske dimension til velfærd inddrager mere end blot det materielle. I sociologien arbejdes der med sociale relationer og helbred. Her er dimensionerne "at have", "at være", "at elske". Disse dimensioner indebærer henholdsvis det materielle, identitet samt relationer. Der skelnes desuden imellem velfærd og lykke. Hvor velfærden dækker behovstilfredsstillelse, dækker lykke over graden af, hvor

lykkelige individer føler sig. Dette fører videre til lykkeforskningen, hvor der netop ses på lykkefølelsen. I den sociologiske dimension arbejdes der endvidere med lighedsperspektivet. Dette repræsenterer ikke direkte en metode til at måle velfærd, men derimod en redegørelse for, hvordan økonomisk lighed bidrager til højere velfærd.

Bæredygtighedsperspektivets vigtigste pointe er, at der skal være kapabiliteter til at mennesker kan udvikle sig, men ikke på trods af miljøet. Økonomisk vækst anses for at være skadelig for miljøet, da det blandt andet påvirker forurening og brugen af naturressourcer. I bæredygtighedsperspektivet lægges der desuden vægt på Sens kapabilitetsteori.

Velfærd er således et kompleks begreb, der kan anskues fra flere vinkler. Som nævnt vil det i dette projekt være et sammenspil mellem de tre ovenstående dimensioner. Dimensionerne vil anskues hver for sig i analysen og der er forskel på, hvordan de gribes an.

Analyse 5

I dette kapitel analyseres der på baggrund af tre hypoteser, der hovedsagligt tager udgangspunkt i det gennemgaaede teori. De tre hypoteser anskues først teoretisk og dernæst empirisk.

Den første hypotese er *Økonomisk vækst er en faktor for stigende velfærd*. Denne hypotese er opstillede på baggrund af det økonomiske ben af velfærd. Den anden hypotese er *Lande med en høj grad af økonomisk lighed oplever bedre velfærd*. Denne er udformet på baggrund af det sociologiske ben og følger Wilkinson og Picketts analyse tæt. Den tredje og sidste hypotese er *Økonomisk vækst øger miljøbelastningen*. Her undersøges det tredje ben af velfærd, bæredygtighed. Her er der i høj grad søgt inspiration hos Jackson.

5.1 Hypotese 1

Det følgende afsnit behandler hypotese 1: *Økonomisk vækst er en faktor for stigende velfærd*. Hypotesen er relevant fordi økonomisk teori anskuer velfærd i form af nytte, der består af indkomst, herunder forbrug, samt fritid. Hypotesen vil først behandles teoretisk og dernæst empirisk.

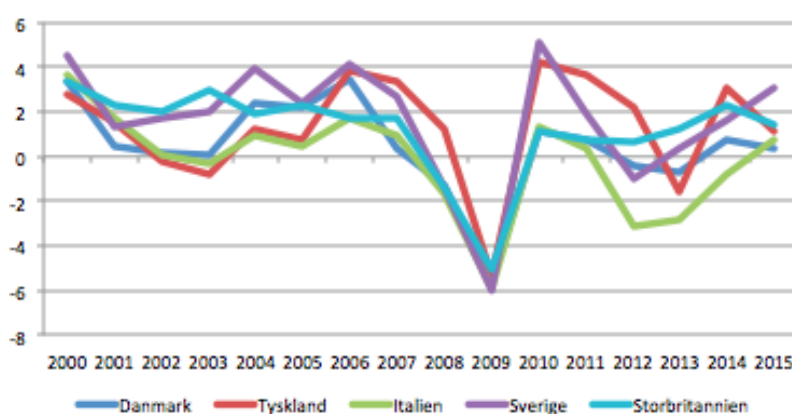
Da et stigende BNP kan medføre stigende indkomst, vil dette umiddelbart betyde en stigende nytte. Dette bygger blandt andet på antagelsen om mere af alt er altid bedre. Kombination af fritid og indkomst bygger på individuelle præferencer. Hvis en person er tilfreds med sit indkomstniveau, vil en stigning i den disponible indkomst sandsynligvis betyde, at personen ønsker mere fritid. Denne person opnår en øget nytte og derved øget velfærd igennem sin indkomststigning og øget fritid. Nordhaus

og Tobin påpeger, at forholdet imellem vækst og velfærd ikke nødvendigvis er en-til-en. Endvidere påpeger flere økonomer, blandt andet Sen, at vækst i BNP kun medfører øget velfærd op til et vist indkomstniveau og levestandard.

Keynes og neoklassikerne anskuer begge velfærd som afhængig af nytte. Keynes havde dog ikke den samme tiltro til markeds kræfterne som neoklassikerne. Han mente, at der sagtens kan forekomme ufrivillig arbejdsløshed, altså situationer, hvor der ikke er fuld beskæftigelse. I sådanne tilfælde vil der ske et velfærdstab. Dette gør sig især gældende for de personer, der ufrivilligt er arbejdsløse. Det vil dog også påvirke den samlede velfærd i samfundet (jf. afsnit 4.1.2).

I økonomisk teori arbejdes der desuden med begrebet Pareto-optimalitet (jf. afsnit 4.1.1). Dette begreb beskriver en tilstand hvori det er umuligt at forbedre forholdene for en person uden at gøre det værre for en anden. Denne situation er typisk det et samfund stiler efter. Pareto-optimalitet betegner dog ikke nødvendigvis en tilstand, hvor alle er lige i forhold til indkomst og velfærd. Hvis det er muligt, at en person kan forbedre sin situation uden andre får det værre, er der ikke tale om Pareto-optimalitet.

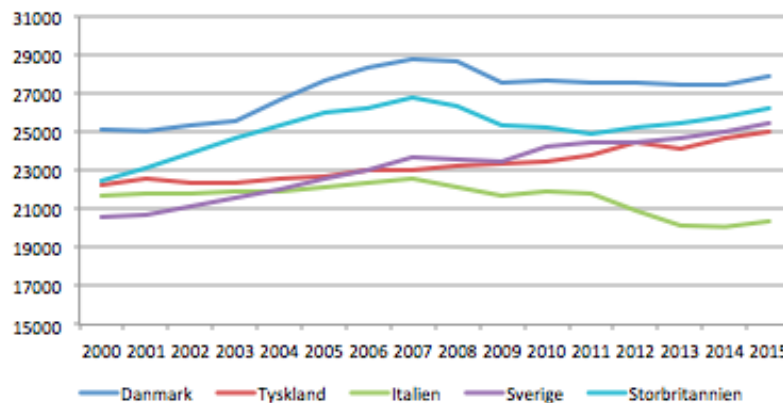
Det følgende vil være en empirisk undersøgelsen af hypotesen. Det vil ske ved at holde husholdningernes forbrug, arbejdstid og arbejdsløshed op imod vækst i perioden 2000 til 2015. Først ses der på væksten.



Figur 5.1: Årlig procentvis vækst i BNP 2000-2015. Kilde: World Bank

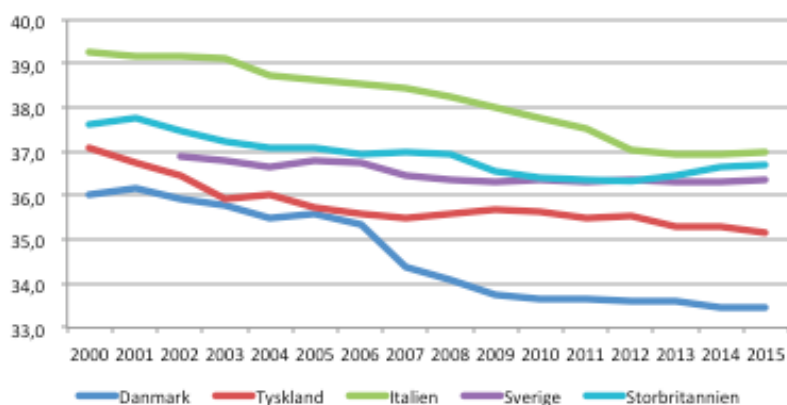
I figur 5.1 ses væksten for de fem lande, der både oplever høj- og lavkonjunktur i perioden. Væksten har overvejende de samme tendenser i alle landene, dog med

udsving. Det er tydeligt at der er lavkonjunktur fra 2007. Herefter er der stor forskel på hvor hurtigt landene igen oplever vedvarende vækst. Italien er det land, der overvejende har de laveste vækstrater. Det er tydeligt at Italien bliver ramt hårdest af krisen. En forklaring herpå kan være deres store offentlige gæld.



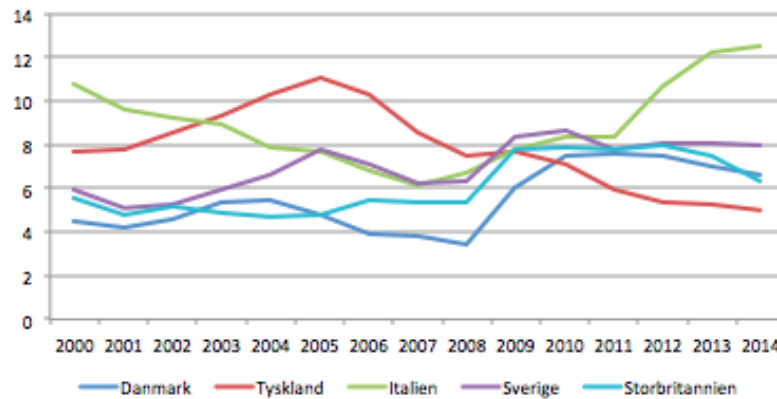
Figur 5.2: Husholdningers forbrugsudgifter per capita i USD 2010 priser. Kilde: World Bank

Figur 5.2 viser husholdningers forbrug. Forbruget bliver brugt til at beskrive den ene side af husholdningernes nytte. Forbruget afhænger i høj grad af økonomien, da folk generelt forbruger mere og dermed opnår mere nytte, når der er en høj konjunktur. Det ses i figuren, at forbruget er stigende i begyndelsen af det nye årtusinde. Dette gælder især Danmark, Sverige og Storbritannien, hvorimod Italien og Tyskland kun oplever beskedne stigninger. Tyskland er ligledes det eneste land hvor forbruget ikke har en faldende tendens efter 2009. Hvor Danmark, Sverige og Storbritannien hurtigt vender tilbage til en mere stigende tendens, er der forsat fald i det italienske forbrug. Ud fra et nytteperspektiv ser det ud som at landene, på nær Italien, har oplevet en stigende velfærd. Udmiddelbart ser det ud til, at der er en sammenhæng imellem vækst og forbrug. Frem til 2007 stiger forbruget i stort set alle landene og her oplever landene overvejende vækst. Herefter oplever landene, på nær Tyskland og Sverige, et fald i forbruget, hvilket falder sammen med negativ og lav vækst. Det er dog vigtigt at holde sig for øje, at privatforbruget udgør en stor del af BNP. Dette taler for, at der er en klar sammenhæng mellem økonomisk vækst og vækst i privatforbruget. Det er dog mindre klart i, hvilken retning kausaliteten går. Det er derfor nødvendigt at se forbruget i sammenhæng med fritiden for at beskrive velfærden.



Figur 5.3: Gennemsnitlig ugentlig arbejdstid på primærjob 2000-2015. Kilde: OECD Stat

Figur 5.3 viser den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid. Arbejde er en ulempe og derfor bidrager den ikke med nytte. Det vil sige at jo mere du arbejder desto mindre nytte. Figuren viser kun arbejdstiden for primærjob, derfor er billedet ikke helt retvisende i forhold til samlet arbejdstid, da flere har mere end et job. Der ses generelt en faldende tendens for alle landene. Danmark oplever det største fald over hele perioden. Bemærkelsesværdigt er ændringen fra 2006 til 2007. Italien oplever også et relativt stort fald i arbejdstiden fra 39,3 til 37 timer. Italien er desuden det land der har den længste arbejdsuge. Arbejdstiden i Tyskland falder ligledes med næsten 2 timer. Storbritannien og Sverige oplever kun lille fald i arbejdstiden hen over perioden. Den øgede fritid giver som udgangspunkt kun udslag i øget nytte, hvis personen selv vælger at arbejde mindre. Det kan eksempelvis ske ved at personen har fået en skattelettelse eller lønforhøjelse. Dette ville normalt give udslag i en indkomststigning, men er personen tilfreds med sin indkomst, kan der vælges at bytte denne stigning til mere fritid. Om en person har præferencer for mere fritid end højere indkomst er dog individuelt. Det er dog kun teoretisk, at en person selv kan sætte sin arbejdstid. I forhold til arbejdstiden, ser det ikke ud til, at der er en tydelig sammenhæng med væksten. Arbejdstiden er generelt faldende, selvom at landene ikke oplever høje vækstrater efter 2007. Hvis den faldende arbejdstid sker på grund af substitutionseffekten, skal forklaringen findes et andet sted en væksten. Det kan være mere end et job eller politiske tiltag. En anden forklaring kan være, at nogle er tvunget til at gå ned i tid grundet den økonomiske krise. Når den øgede fritid er tvunget udmunder det sig ikke i øget nytte.



Figur 5.4: Arbejdsløshed i procent af den samlede arbejdsstyrke. Kilde: World Bank

I figur 5.4 er arbejdsløsheden for de fem lande opgjort. Den tyske arbejdsløshed skiller sig ud fra de andre. Den er stigende frem til 2005, hvorefter den falder resten af perioden. Den britiske og den danske arbejdsløshed følger stort set de samme tendenser dog med lidt niveauforskelle. Den svenske arbejdsløshed skiller sig ud fra de to i den første del af perioden. Her har den stigende tendens frem til 2005, hvorefter den falder igen. Fra 2007 følger den mere eller mindre den danske og britiske arbejdsløshed. Den italienske arbejdsløshed falder frem til 2007, hvorefter den stiger. Både udgangspunktet og slutpunktet for den italienske arbejdsløshed er væsentligt højere end arbejdsløsheden i de andre lande. Arbejdsløsheden er opgjort ud fra den samlede arbejdsstyrken. Arbejdsstyrken består af personer i arbejde og dem som aktivt søger arbejde. Fra et keynesiansk perspektiv vil det altså betyde, at der er ufrivillig arbejdsløshed, hvilket medfører et velfærdstab. Dette gør sig især gældende for velfærd i Italien. Sammenholdes dette med figur 5.3 sker der udfald for begge variable i samme periode. Arbejdstiden i Danmark falder markant fra 2006 til 2007. Fra 2008 til 2010 stiger den danske arbejdsløshed markant. Der sker tydeligvis nogle ændringer i den danske beskæftigelse i den periode, hvilket sandsynligvis er forårsaget af den økonomiske krise. Generelt ser der dog ud til at være en sammenhæng imellem økonomisk vækst og arbejdsløshed. Det vil altså sige, at vækst kan ses som et middel til at mindske velfærdstab, såfremt at den medfører øget beskæftigelse.

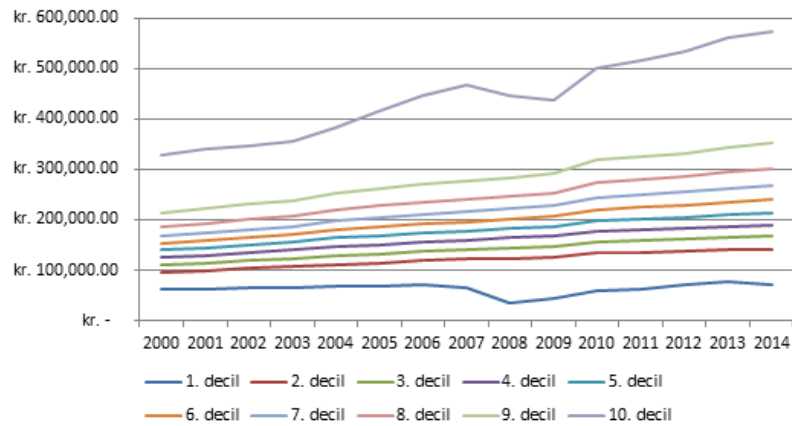
Empirisk falsificeres hypotesen. Der ses ikke i analysen klare sammenhænge imellem økonomisk vækst og velfærd. Alle de medtagne lande er udviklede lande, hvilket

ifølge Sen kan være en forklaring herpå. Der ses dog tegn på at der kan være en sammenhæng imellem vækst og velfærdstab forudsaget af arbejdsløshed. Når nytte og velfærd omtales som i dette afsnit, fremstår de som tællelige begreber. Nytte er i virkeligheden et mere abstrakt begreb. Nytte bygger på den enkelte persons præferencer, og den optimale nytte opnåes ved den perfekte kombination af goder til ens indkomst, samt en vis mængde fritid. Samtidig er det dog mere eller mindre umuligt at måle den nytte som en person opnår ved købet af en bestemt gode eller ekstra fritid. Det kommer desuden til at fremgå, at økonomisk vækst giver øget velfærd. Økonomisk vækst skaber derimod velstand. Velfærd og velstand er to forskellige ting, som der bør differentieres imellem. Velstand udgør dog til en vis grænse en del af velfærden. Nytte knytter sig dermed nærmere til velstand end til velfærd.

5.2 Hypotese 2

I dette afsnit behandles hypotese 2: *Lande med en høj grad af økonomisk lighed oplever bedre velfærd*. Denne hypotese vil overvejende behandles empirisk, da den læner sig op ad Wilkinson og Picketts analyse og ikke egentlig teori.

Fra et økonomisk teoretisk perspektiv kan ulighed opfattes som et element, der fremmer incitament for dem, der har den laveste indkomst. Dette gælder især i neoklassisk teori. Dem med lavest indkomst vil udbyde mere af deres arbejdskraft for at opnå samme velstandsniveau som dem med højere indkomstniveau. Den øgede velstand kan ud fra et økonomisk perspektiv ses som øget velfærd. Der ses dog modsatrettede tendenser i OECD's rapport "*In It Together*". Heri vises der en statistisk sammenhæng imellem ulighed og negativ vækst. Det findes endvidere, at investeringsniveauet bliver insignifikant i deres regression. Der vises dog ikke en sammenhæng imellem lighed og vækst. Ulighed ses som en hæmning for økonomisk vækst i rapporten, men lighed kan ikke statistisk ses som fremmende for vækst (OECD; 2015:63). Dette er især relevant, fordi uligheden generelt har været stigende siden år 2000, som det ses i figur 5.5. Det ses især, at den 10. indkomstdecil generelt er stegt meget mere end de andre. Samtidig er den 1. indkomstdecil nærmest konstant.



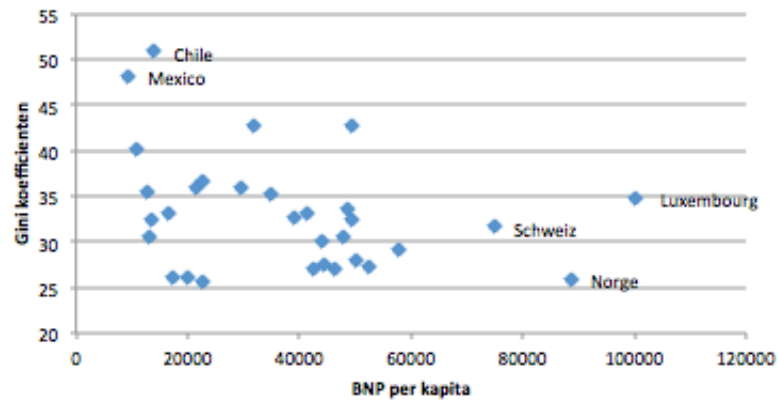
Figur 5.5: Indkomstdeciler for Danmark 2000-2014. Kilde: Danmarks Statistik

Fordelingen i et samfund er i høj grad politisk bestemt. I denne periode er der sket i et paradigmeskift i Danmark fra velfærdsstat til konkurrencestat (jf. afsnit 4.2). Konkurrencestaten tilgode ser personer på arbejdsmarkedet. Den danske velfærdsstat sikrer derimod velfærdsgoder til alle og dermed sikres der en vis form for levestandard. Den høje grad af omfordeling i Danmark har sikret et meget økonomisk lige land. Siden årtusindeskiftet er der sket flere reformer, der har mindsket omfordelingen og sat deltagelse på arbejdsmarkedet i centrum. Det er dog ikke kun i Danmark, der siden år 2000 har været stigende ulighed.

Wilkinson og Picketts viser i deres analyse, at der er en sammenhæng imellem velfærd og lighed. I bogen *The Spirit Level* er deres overordnede konklusion, at lande med en høj grad af økonomisk lighed klare sig bedre på en lang række velfærdsindikatorer end lande med en mindre grad af lighed (jf. afsnit 4.4). Det betyder dog ikke, at de lande, der har en høj grad af økonomisk lighed, også klarer sig bedre på økonomiske faktorer. Der ses ikke en sammenhæng mellem ligheden i et samfund målt med Gini-koefficienten¹ og BNP per capita. Dette kan ses i figur 5.6. Ligesom i Wilkinson og Picketts analyse, så ses det i figuren, at der ikke er en klar sammenhæng mellem ligheden i et samfund og BNP per capita. Eksempelvis er Luxembourg det land, der har den højeste BNP per capita samtidig med en Gini-

¹Gini-koefficienten er et mål for indkomstulighed. Gini-koefficienten beregnes ud fra Lorenz-kurven. Lorenz-kurven er et 45 graders diagram, der repræsenterer perfekt lighed. For at udregne et lands Gini-koefficient arrangeres indkomsterne med de laveste først. Dette vil danne en kurve for befolkningens kumulative indkomst. Gini-koefficienten beregnes ud fra den andel af arealet, der ligger imellem kurverne. En Gini-koefficient på 0 betegner perfekt indkomstlighed, hvor værdien 100 betegner en situation, hvor en person har hele indkomsten. (Todaro og Smith; 2006:196-199)

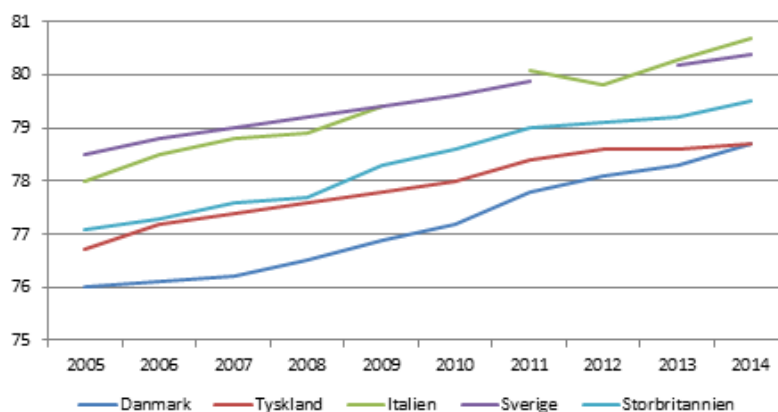
koefficient på 34,79 og dermed en relativ lav lighed. Chile har en Gini-koefficient på 50,84, samtidig med en relativ lav BNP per kapita sammenlignet med andre OECD-lande. Mexico ligger i samme kateogri med en Gini-koefficient på 48,07.



Figur 5.6: Gini-koefficienten og BNP per kapita. Kilde: World Bank

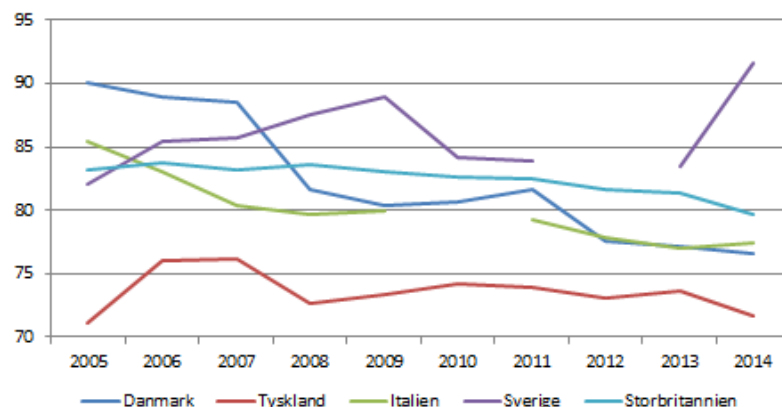
Wilkinson og Pickett når frem til, at den økonomiske lighed i et samfund blandt andet påvirker velfærdsparametre som kriminalitet, sundhed, uddannelse og teenagesgraviditeter. I tråd med konklusionen er der generelt en lavere kriminalitet, en højere sundhed, både fysisk og mentalt, et højere gennemsnitligt uddannelsesniveau og færre teenagegraviditeter i lige lande.

I det følgende ses der på velfærdsindikatorer overfor lighed for de fem udvalgte lande. Sverige er det mest lige land med en Gini-koefficient på 27,32 i 2012. Derefter kommer Danmark (29,08), Tyskland (30,13), Storbritannien (32,57) og til sidst Italien (35,16) (jf. bilag 2).



Figur 5.7: Mænds forventet levealder. Kilde: OECD Stat

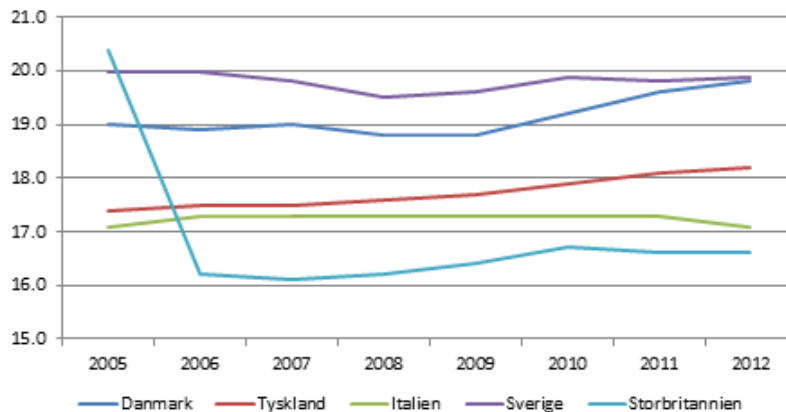
Først ses der på den forventede levealder i figur 5.7. Her ses på mænds forventede levealder, da tendenserne for kvinder er de samme, og de er derfor udeladt (jf. bilag 3 og 4). Det bemærkelsesværdige her er, at Italien har den højeste forventede levealder samt den største udvikling fra 78 til 81 år. Samtidig er det bemærkelsesværdigt, at Danmark klarer sig dårligst i perioden. Danske mænd oplever dog en stigning i den forventede levealder fra 76 til 78,7 år. I Tyskland er den forventede levealder i 2014 også 78,7 år, dog har Tyskland et højere udgangspunkt på 76,7 år. Storbritannien oplever ligeledes en stigning i den forventede levealder fra 77,1 til 79,5 år. Dette falder inden for hypotesen, da Storbritannien oplever en stigende lighed. Sverige falder inden for hypotesen, da de har en relativ høj forventet levealder. En årsag til, at der generelt er en stigende levealder, er at fokuset på sundhed generelt, har været stigende. Samtidig, udvikles medicinvidenskaben og behandlingsmuligheder konstant. En forklaring på, at Danmark falder udenfor hypotesen, er at danskere generelt har en usund levestil med blandt andet højt alkoholindtag og rygning.



Figur 5.8: Andel sunde leveår målt i procent af den samlede levealder. Kilde: OECD Stat

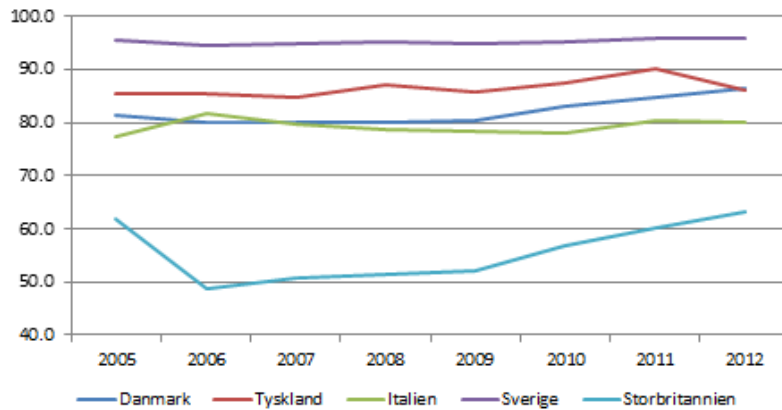
Et andet billede gør sig gældende i figur 5.8, hvor der ses på andelen af sunde leveår. Her ligger Sverige i top med 91,6 % i 2014. Italien oplever en faldende andel af sunde leveår perioden igennem, dog langt fra i samme grad som Danmark. Både Storbritannien og Tysklands udvikling er forholdsvis stabil. Storbritanniens har dog en faldende tendens, hvorimod Tyskland ender med cirka det samme som udgangspunktet. Tyskland ligger samtidig på et noget lavere niveau. Da der overordnet set har været stigende ulighed i landene, passer denne udvikling med

hypotesen. Det ses endvidere, at det mest lige land, Sverige, klarer sig bedst. Det er værd at se andel sunde leveår i sammenhæng med den forventede levealder. Den overvejende faldende tendens for andel sunde leveår kan forklares ud fra at flere lever længere. Ældre er generelt mere syge. Stigning i levealder er altså ikke en stigning i velfærd, hvis andelen af sunde leveår falder.



Figur 5.9: Uddannelsestid. Kilde: OECD Stat

En anden velfærdsindikator er uddannelse. Først ses der på forventet uddannelsestid i figur 5.9. Det mest i øjnefaldende er det store fald Storbritannien oplever fra 2005 til 2006. Forklaring på dette er, at der er sket en ændring i den benyttede definition. Ud over denne markante ændring i forventet uddannelsestid ses det, at landene generelt har en stabil udvikling. Niveaumæssigt passer det nogenlunde ind i hypotesen, da Sverige har den længste forventet uddannelsestid, herefter følger henholdsvis Danmark, Tyskland, Italien og Storbritannien. Den stigning som især Danmark oplever efter 2008 kan tilskrives den økonomiske krise. Her har flere valgt at tage en uddannelse, da det har været svært at få arbejde. Dette har været muligt i Danmark, da uddannelsessystemet er gratis og der er understøttelse.



Figur 5.10: 18-åriges deltagelse i uddannelse. Kilde: OECD Stat

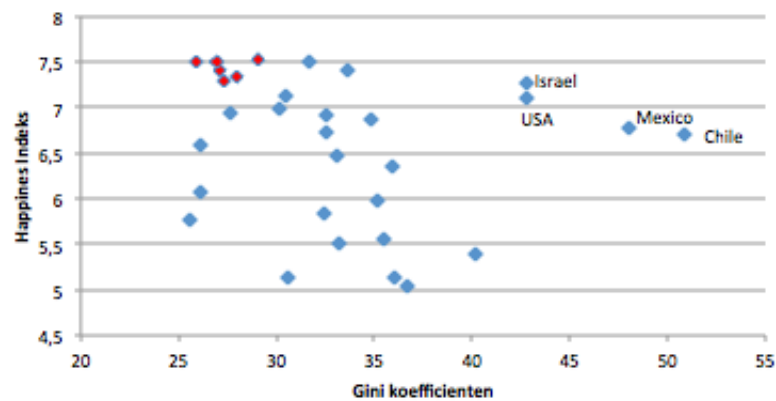
Stort set det samme billede gør sig gældende i figur 5.10, hvor der ses på deltagelsesraten for 18-årige i uddannelse. Her er Sverige i top med cirka 95 % perioden ud. Tyskland, Danmark og Italien ligger tæt hele perioden. Bemærkelsesværdigt ligger Tyskland over Danmark bortset fra 2012. Storbritannien ligger noget under de andre lande, men oplever dog en stor stigning i slutningen af perioden fra 2009 til 2012, fra 52 % til 63,3 %. Dette kan igen forklares på grund af den økonomiske krise. Denne velfærdsindikator stemmer nogenlunde overens med hypotesen, det er kun Tysklands niveau i forhold til Danmark, der falder underfor.

De ovenstående indikatorer for velfærd bekræfter således den analyse som Wilkinson og Pickett har lavet. Det er generelt det mest lige land Sverige, der klare sig bedst, og Italien der klarer sig dårligst. Selvom der her kun ses på et udsnit af indikatorer i forhold til Wilkinson og Pickett, så vises den samme tendens.

Der kan argumenteres for, at en høj grad velfærd hænger sammen med en høj lykkefølelse. Ud fra denne antagelse må der ligeledes være en sammenhæng imellem økonomisk lighed og lykke. Dette ligger i tråd med Layards forskning (jf. 4.5). Han mener, at det vigtigste samfundsmål er at sørge for, at befolkningen er så lykkelige som muligt. I forlængelse af dette, mener han, at folk generelt er lykkeligere i et mere lige samfund. Dette skyldes, at de mennesker man sammenligner sig med, mere eller mindre er på samme niveau. Samtidig påpeger Layard samt Wilkinson og Pickett, at når der er meget økonomisk lighed, så er den sociale mobilitet også større. Denne har en stor indvirkning på et lands lykkefølelsen. Layard påpeger, at hvordan en person opfatter sit liv og hvor tilfreds personen er, også kan hænge sammen med

kulturen i et land. I nogle kulture er man mere tilbøjelig til at være tilfreds end i andre.

I "*World Happiness Report*" bliver landes happiness målt og rangeret. Et lands Happiness score udregnes som et vægtet gennemsnit på baggrund af en spørgeskemaundersøgelse. Folk bliver bedt om at evaluere kvaliteten af deres liv på en skala fra 1-10. En befolknings happiness er dernæst brudt op i dele, der kan forklares af eksempelvis BNP per capita, social understøttelse, forventet sunde leveår, frihed og en korruptionsfaktor. På baggrund heraf opnås der således en score mellem 0 og 10 (Helliwell et al.; 2016:18-19).



Figur 5.11: Happiness indeks og Gini-koefficient. Kilde: World Happiness Report og World Bank

I figur 5.11 er happiness-scoren plotter overfor Gini-koefficienten for OECD-landene. Figuren viser ingen tydelig sammenhæng mellem lighed og happiness. Det ses dog, at landene, markeret med rødt, Danmark, Norge, Sverige, Finland, Island og Holland ligger klynget sammen omkring en happiness-score på 7,5 og en Gini-koefficient på cirka 28. De er således alle lande med en høj grad af lighed og en høj happiness-score. Modsat er Israel, USA, Mexico og Chile lande med en høj økonomisk ulighed og relativ høj happiness-score.

Happiness placering	Land	Happiness-score	Gini-koefficient
1	Danmark	7,526	29,08
2	Schweiz	7,509	31,64
3	Island	7,501	26,94
4	Norge	7,498	25,9
5	Finland	7,413	27,12
6	Canada	7,404	33,68
7	Holland	7,339	27,99
8	New Zealand	7,334	-
9	Australien	7,313	34,9
10	Sverige	7,291	27,32
16	Tyskland	6,994	30,13
23	Storbritannien	6,725	32,57
50	Italien	5,977	35,16

Tabel 5.1: Happiness indeks 2013-2015 Note: Gini-koefficient for New Zealand findes ikke. Kilde: World Happiness Report 2016 update & World Data Bank

I tabel 5.1 ses de 10 lande med højeste happiness-score samt de 5 udvalgte lande sammenholdt med Gini-koefficienten for 2011. Tabel 5.1 viser således, at der ikke er en klar sammenhæng mellem de lykkeligste lande og de lande, som har den største grad af økonomisk lighed. Layard argumenterer for, at der er mange andre faktorer end lighed, der spiller ind i forhold til den grundlæggende lykkefølelse. Dette kan være forklaring på, at der i figur 5.11 ikke ses en tydelig sammenhæng imellem lighed og happiness. Hvor Wilkinson og Pickett ser bredt på samfundet, bygger happiness undersøgelsen på en subjektiv vurdering af tilfredsheden med tilværelsen. Det ses, at der generelt er en stor happiness i de skandinaviske lande, der har en høj grad af social mobilitet og lighed. Netop social mobilitet og lighed er også nogle af de faktorer som Layard samt Wilkinson og Pickett argumentere for er med at skabe en høj grad af lykke eller velfærd.

Hypotesen kan altså ikke falsificeres, når der ses på velfærdsindikatorer. Dette underbygges i høj grad af Wilkinson og Picketts omfattende empiriske analyse. Når der ses på happiness, ses der dog ikke en klar sammenhæng med økonomisk lighed. Dette ligger altså ikke i tråd med hypotesen. Der kan dog være mange grunde til, at der ikke er en klar sammenhæng mellem happiness og økonomisk lighed. Der ses desuden stigende ulighed i flere lande efter årtusindeskiftet. Denne udvikling kan forklares ud fra det politiske fokus. Ud fra Wilkinson og Picketts perspektiv vil

denne udvikling betyde et fald i velfærden.

5.3 Hypotese 3

Den tredje og sidste hypotese er: *Økonomisk vækst øger miljøbelastningen*. Denne hypotese er relevant, da høje miljøbelastninger kan have betydning for helbred og usikkerhed omkring fremtiden og dermed velfærden. Hypotesen anskues først teoretisk og dernæst empirisk.

Økonomisk vækst fører til en øget produktion. Det fortæller økonomisk teori. Produktion medfører typisk forurening og dermed medfører vækst øgede miljøbelastninger. I et økonomisk teoretisk set-up vil forurening, og herunder udledning af CO₂, anses for en negativ eksternalitet og miljøet anses for et offentligt gode. Forurening kan påvirke på tværs af grænser. Det er således ikke nødvendigvis, de lande, der forurener mest, der bliver hårdest ramt. Ligeledes er det ikke nødvendigvis de lande, der gør mest for at mindske forureningen, der får den største gevist. Bortset fra markedsinterventioner for at mindske forurening behandler økonomisk teori ikke miljøbelastning yderligere. Nordhaus påpeger at lokale miljøproblemer bør løses igennem markedet (jf. afsnit 4.7). Han mener dog at markedet ikke kan håndtere de globale miljøproblemer og derfor er politisk intervention nødvendig. Økologiske økonomer som Jackson tilbyder et andet perspektiv på dette.

Man har længe vidst, at forurening ikke kun er skadeligt for miljøet, men det også kan være skadeligt for mennesker. En forringelse af folks helbred grundet forurening må siges at have negativ påvirkning på velfærden. Ses miljøbelastninger i et længere perspektiv, altså et bæredygtighedsperspektiv, påvirker disse også velfærden på anden vis. Igennem høje miljøbelastninger skabes der en usikkerhed om fremtiden, da konsekvenserne ikke vides med sikkerhed. Jackson mener, at et land skal udvikle sig så længe det gøres inden for de økologiske grænser. Det vil sige, at miljøet ikke skal belastes, så det har en negativ betydning for bæredygtighed og derfor alles velfærd.

For at sikre dette ikke sker kan der tales om at nedsætte miljøbelastninger i produktionen. Partiel decoupling handler om nedbringe forureningen per

produktionsenhed. Jackson ser dog ikke dette som tilstrækkeligt, da denne metode ikke sikrer, at økonomisk vækst ikke medfører øgede miljøbelastninger (jf. afsnit 4.6). Derfor mener Jackson endvidere, at vækst ikke skal være målet for et land. Kun igennem absolut decoupling nedbringes et lands samlede miljøbelastninger. Igennem absolut decoupling og ingen vækst kan lande udvikle sig inden for de økologiske grænser.

I det følgende ansues hypotesen empirisk. Der forekommer dog nogle udfordringer ved at måle miljøbelastninger. CO₂-udledning er en ofte benyttet proxy, men denne viser ikke hele billedet for et lands produktion og forbrug. Med øget outsourcing produceres komponenter eller delkomponenter i flere lande. Det udslip, der kommer fra de produktionsled, der sker i andre lande, medregnes ikke i et land eller en virksomheds CO₂ regnskab. Dette gør sig også gældende for import. CO₂-udledningen afhænger derfor af produktionsstrukturen i et land. Eksempelvis har Tyskland en tung industriproduktion sammenlignet med Danmark, der i høj grad er afhængig af import til input i produktionen. Det er dog kompliceret at komme omkring denne udfordring. Ecological Footprint (EF) tilbyder et mere nuanceret syn på miljøbelastninger end CO₂-udledning gør. Indekset forholder sig nemlig til ressourceforbrug. Begge indikatorer for miljøbelastning vil benyttes i analysen.



Figur 5.12: Tons CO₂-udledning per kapita 2000-2013. Kilde: World Bank

I figur 5.12 ses de fem landes CO₂-udledning per kapita. Her ses det, at Sverige udleder mindst. Det er interessant set i den forbindelse, at Sverige er et af de lande, der oplever den højeste vækst (jf. figur 5.1). Dette modsiger således hypotesen, men kan blandt andet forklares ved, at Sverige benytter atom- og vandkraft til

energiforsyningen. De resterende fire lande, udleder en del mere CO₂ per capita. Det er Tyskland, der udleder mest CO₂ per capita og herefter henholdsvis Storbritannien, Danmark og Italien. Landenes CO₂-udledning følger mere eller mindre hinanden, kun Storbritannien skiller sig ud i begyndelse af perioden med en stor stigning fra 2005 til 2006. Herefter falder det igen og begynder at følge de andre lande. Tyskland har haft en af de højste vækstrater i perioden. Danmark oplever en lavere vækst end både Sverige, Tyskland og Storbritannien. Italien er det land med den næstlaveste CO₂-udledning, ligeså har de den laveste vækst perioden igennem. Disse observationer pånær Sverige passer umiddelbart ind i hypotesen.

Anskues landenes EF, tegner der sig et andet billede. I tabel 5.2 ses de fem landes EF for 2012. Her ses det, at Sverige efterlader sig det største fodaftryk, hernæst Danmark, Tyskland, Storbritannien og Italien. EF medtager langt flere elementer end blot CO₂-udledning. EF medregner også landes ressourceforbrug. Dette er fiskeri og havbrug, skovbrug, animalsk produktion samt landbrug. Infrastruktur inddrages også. Disse ses i forhold til verdens ressourcer. Der udregnes herefter et fodaftryk for alle elementer af EF. Det svenske EF skiller sig ud ved at være en del højere end de fire andre landes. Dette skyldes Sveriges store skovbrug.

	Ecological Footprint	Biokapacitet	Balance	Antal planeter
Danmark	5,5	4,8	-0,7	3,2
Tyskland	5,3	2,3	-3	3,1
Italien	4,6	1,1	-3,5	2,7
Sverige	7,3	10,6	3,4	4,2
Storbritannien	4,9	1,3	-3,6	2,9

Tabel 5.2: Ecological Footprint, biokapacitet og balance. Kilde: Global Footprint Network

Sverige er altså det land, der ud fra EF har den mindst bæredygtige livsstil, hvilket er modsigende i forhold til CO₂-udledning. Det er dog vigtigt, at se EF i sammenhæng med et lands biokapacitet og balance. Biokapacitet betegner landets ressourcer ud fra de samme elementer, der indgår i EF. Balancen er forholdet mellem de to. Sverige har en høj biokapacitet og har derfor, som det eneste af de fem lande, et overskud. Alle landene har et relativt højt EF, hvilket har betydning for hele verden. Ifølge Jackson er opretholdelse af den nuværende produktion et problem for

miljøet. Dette kommer også til udtryk i antallet af planeter som Jorden, der skal til for at understøtte landenes ressourceforbrug, hvis alle i verdenen har samme livsstil som det pågældende land. For ingen af landene er det nok med én planet. Her ligger Sverige igen som det mindst bæredygtige land. Jackson påpeger ligeledes, at allerede udviklede lande ikke bør stile efter vækst. Dette kommer sig af, at udviklede lande allerede har et for højt ressourceforbrug og vækst vil forøge ressourceforbruget og forurening yderligere.

For at undersøge om der er en lineær sammenhæng imellem vækst og miljøbelastninger er der i tabel 5.3 beregnet korrelationer for disse på data for OECD-landene.

Vækst og CO ₂ -udledning	Vækst og EF	BNP per kapita og CO ₂ -udledning	BNP per kapita og EF
0,03	0,47	0,50	-0,05

Tabel 5.3: Korrelationer for EU-lande Kilde: Egne beregninger på data fra Happy Planet Indeks og Worldbank

Der ses en moderat korrelation imellem vækst og EF samt for BNP per kapita og CO₂-udledning. Der ses dog ikke nogen korrelation for vækst og CO₂-udledning samt BNP per kapita og EF. Det vil sige at vækst medfører øget ressourceforbrug, men ikke nødvendigvis øget CO₂-udledning. Modsat har velstand betydning for CO₂-udledningen, men ikke for ressourceforbruget. CO₂-udledning medtager, som nævnt, ikke den produktion, der er forbundet med importvarer. Dette kan være en del af årsagen til, at der ikke er en sammenhæng imellem vækst og CO₂-udledning. Samtidig afhænger det af produktionssammensætningen og hvorvidt der kun er vækst på kapitalmarkederne. En tredje forklaring kan være, at der de seneste år har været stort fokus på at nedbringe udledningen af CO₂, blandt andet igenem vedvarende energikilder. Der ses tilgængelig en moderat korrelation imellem økonomisk vækst og EF, hvilket vil sige, at vækst betyder noget for ressourceforbruget. Dette stemmer overens med hypotesen. Der er ydermere en moderat korrelation mellem velstand og CO₂-udledningen, hvilket stemmer overens med teorien, der påpeger at udviklede lande har højere miljøbelastning. Overraskende ses der ingen sammenhæng mellem velstand og EF. Det er således ikke velstanden i et land, der bestemmer ressourceforbruget, skønt der ses en

sammenhæng mellem vækst og EF. En forklaring kan være, at vækst følger ændringer i produktionen og dermed også ressourceforbruget. Høj velstand betyder ikke nødvendigvis en høj produktion. Dette kunne eksempelvis være en overdrevent servicedrevet økonomi.

Hypotesen kan ikke falsificeres. Der kan her ikke påvises en korrelation imellem økonomisk vækst og CO₂-udledning. Det ligner dog at der er en sammenhæng for de fem udvalgte lande. Der ses endvidere en sammenhæng imellem vækst og ressourceforbrug.

5.4 Opsamling

I det nedenstående afsnit vil konklusionerne fra de tre analyse afsnit opridses kort.

Hypotese 1: *Økonomisk vækst er en faktor for stigende velfærd* kunne i analysen falsificeres. Økonomisk vækst har betydning for velstand, der er en faktor i velfærd. Der dog ikke en klar sammenhæng mellem økonomisk vækst og velfærd.

Hypotese 2: *Lande med en høj grad af økonomisk lighed oplever bedre velfærd* kan ikke falsificeres. Økonomisk lighed har betydning for velfærd. Der ses dog ikke en klar sammenhæng imellem lighed og lykkefølelsen. Den økonomiske ulighed er stigende og omfordelingen i et land er politisk betstemt.

Hypotese 3: *Økonomisk vækst øger miljøbelastningen* kan ligeledes ikke falsificeres. Her ses det at vækst påvirker ressourceforbruget og at velstanden påvirker CO₂-udledning.

Overordnet for den samlede analysen er resultaterne bestemt af metoden. Som det fremgår i teoriafsnittet er der mange måder at anskue og måle velfærd på, og resultatet afhænger i høj grad af den valgte metode.

Diskussion 6

Det følgende kapitel vil være en diskussion af resultaterne i analysen set i sammenhæng med teorien. Der vil desuden blive inddraget relevante fagpersoners holdning til problemstillingerne.

I den første del af analysen bliver hypotesen "*Økonomisk vækst er en faktor for stigende velfærd*" behandlet. Dette bliver falsificeret. Derfor opstår der nogle problemer når BNP benyttes som mål for velfærd. Stiglitz, Sen og Fitoussi arbejder netop med dette. De opstiller således en række områder, hvor BNP målingerne er utilfredsstillende. Dette er især i forhold til at måle velfærd, da BNP kun måler den aktivitet, der bliver omsat på markedet. Coyle påpeger, at der findes flere problemer med udregningerne af BNP. Hun konkluderer dog, at BNP stadig er den bedste måde at måle den økonomiske omsætning i samfundet og herunder velstand. BNP er dog ikke et mål for velfærd og bør derfor ikke benyttes således, som det også påpeges i analysen (jf. afsnit 5.1). I *The Economist* står der ligeledes, at en stigning i BNP ikke nødvendigvis bidrager positivt til samfundet. BNP vil ofte stige efter en naturkatastofe, grundet omkostningerne til genopbygningen. Dette gør dog ikke samfundet rigere. I 2013 besluttede EU, at prostitution og handel med euforiserende stoffer skulle medregnes i BNP. Dette får *The Economist* til at stille spørgsmålet, om samfundet i virkeligheden klarer sig bedre, hvis der sker en stigning i salget af sex og euforiserende stoffer (*Economist*; 2016).

BNP er, som nævnt, kun et mål for markedsaktivitet og derfor ikke et retvisende mål for velfærd. Medmindre man har en mere neoklassisk tilgang til økonomi, da der her stilles lighedstegn mellem velstand og velfærd. En større markedsaktivitet vil nødvendigvis give en højere velstand. Denne sammenhæng ses dog ikke ellers

i faglitteraturen. For at BNP skal kunne sige noget om velfærden, og ikke kun velstanden, er det nødvendigt at suppleres med statistiske målinger for velfærdsindikatorer. Det kan dog være en udfordring, da velfærd generelt er et meget bredt begreb. I Stiglitz-Sen-Fitoussi rapporten fremstilles 14 forslag til, hvordan BNP kan udvides til at inddrage velfærd.

Niels Ploug skriver, at Stiglitz-Sen-Fitoussi rapporten langt fra er det eneste eksempel på dette. Der ses også eksempler i Storbritannien og Italien. Der er ingen landsdækkende undersøgelse for Danmark, men Region Syddanmark har lavet undersøgelser om *“Det gode liv”*. Ploug understreger, at en af årsagerne til, at Stiglitz-Sen-Fitoussi rapporten har fået stor opmærksomhed sammenlignet med lignende undersøgelser, er de store navne, der har været med til at udarbejde den (Ploug; 2014:35-37).

Den stigende interesse i at udvide nationalregnskaber til at omfatte velfærd kan muligvis skyldes et ønske om et samlet vækstbegreb. På denne måde vil vækst ikke blot omfatte øget økonomisk aktivitet men også velfærdsaspekter. Dette kommer muligvis af den store politiske interesse for at skabe vækst. Både Coyle og Jespersen mener, at en af fordelene ved BNP er, at det er et tal og det er nemt sammenligneligt lande imellem. Dette taler altså for en kombination af BNP og velfærd i et indeks. Der er allerede lavet flere indeks i forsøg på dette, men ingen har fået samme gennemslagskraft som BNP. I flere af sådanne indeks vægter BNP stadig meget tungt. Der mangler altså stadig indeks, der vægter velfærd tungere eller ligeligt med BNP. Ploug skriver, at spørgsmålet om økonomisk vækst også er lig med øget livskvalitet ofte dukker op i den politiske debat. I sådanne tilfælde vil et samlet indeks være ønskeligt (Ploug; 2014:35).

Ploug skriver altså, at fokus på sammenhængen i mellem livskvalitet og økonomisk vækst kommer af debatten om, hvad der bør være de politiske mål: vækst eller velfærd. I den offentlige debat bliver BNP ofte brugt som et mål for velfærd. Mikael Skou Andersen skriver følgende:

“BNP som indikator tiltrækker sig umådelig stor opmærksomhed fra beslutningstagerne, hvoraf mange næppe har indset dybden i problemerne med dette

velfærdsmaal.” (Andersen; 2014:33)

Som nævnt blev hypotese 1 i analysen falsificeret, da der ikke kunne påvises en direkte sammenhæng imellem økonomisk vækst og stigende velfærd. Derfor må årsagen til vækst i velfærd være mere end blot vækst i BNP. Dette gør sig især gældende i udviklede lande, men i udviklingslande vil økonomisk vækst typisk betyde en øget levestandard og dermed øget velfærd. Politikere har dog en tendens til at se vækst som løsningen på det meste. Jespersen skriver således:

“Næsten uanset hvilket samfundsøkonomisk spørgsmål der er sat på den politiske dagsorden, dukker ordet "vækst" op som i hvert fald en del af løsningen. Ordet fremsiges næsten som en trylleformular, der vil kunne løse de fleste af finansministerens og dermed også andre ministres aktuelle problemer i disse erklærede sparetider” (Jespersen; 2014a:3)

Endvidere, mener Jespersen, at det ikke er nok udelukkende at fokusere på økonomisk vækst. Han mener derimod, at flere samfundsforhold bør tages i betragtning.

“Økonomi, sociale forhold, politik og miljø bør i stigende grad ansues som en helhed. Analyser af den økonomiske vækst kan ikke gennemføres isoleret fra øvrige samfundsmæssige forhold, som det hidtil har været en udbredt praksis inden for makroøkonomisk teori” (Jespersen; 2014c:8)

Frank Skov argumenterer ligeledes for, at man ikke skal stræbe efter vækst for vækstens skyld. Han påpeger, at væksten har været en forudsætning for, at man kan skabe det velfærdssamfund, som vi har i Danmark i dag. Han skriver ydermere, at der ikke findes en formel for det, der skaber vækst. Alle de udviklede økonomier er nået frem til deres velstand med forskellige virkemidler. Selv økonomiske modeller og økonomisk teori kan ikke give det fulde billede af, hvordan vækst skabes. Skov skriver således:

“Dermed bliver det centrale politiske spørgsmål ikke, hvordan vi kan omforme vores samfund til at passe til en specifik model for at skabe vækst. Vi skal derimod tage

stilling til det langt sværere spørgsmål; nemlig hvilket samfund vi ønsker i Danmark, og hvordan vi kan opretholde det?" (Skov; 2016:8)

Mange af de tiltag, der har skabt vækst i Danmark, er ikke blevet fremsat for at skabe vækst. De er netop skabt for at fremme livskvaliteten, her tænkes blandt andet på uddannelses- og arbejdsmarkedspolitik.

Den anden del af analysen behandler hypotesen "*Lande med høj grad af økonomisk lighed oplever bedre velfærd*" hvilket overvejende ikke kan falsificeres. Der ses en positiv sammenhæng imellem indkomstlighed og velfærd. Ligeledes ses det, at der muligvis er en sammenhæng imellem lighed og uddannelse samt forventet levealder. Wilkinson og Pickett viser sammenhænge imellem flere velfærdsindikatorer og lighed (jf. afsnit 4.3). I analysen ses der kun på indkomstlighed, hvorimod der i Stiglitz-Sen-Fitoussi rapoorten inddrages flere ulighedsperspektiver. I rapporten argumenteres det for, at det er vigtigt at anskue alle velfærdsindikatorer fra et ulighedsperspektiv.

Det er dog ikke alle, som er enige i, at ulighed er en dårlig ting. Cepos' analysechef, Otto Brøns-Petersen argumenterer således for, at debatten om ulighed er forfejlet. Han mener nemlig, at bekæmpelse af ulighed er med til at dræbe vækst. Han udtaler følgende:

"Uanset farve vil en regering, der ønsker at øge den økonomiske velfærd gennem personskattereformer, være nødt til at acceptere mere ulighed" (Nielsen; 2016)

Venstre politikkeren Jakob Ellemann-Jensen forsætter i samme spor med følgende udtalelse:

"Danmark er et af de økonomisk mest lige lande, og der er simpelthen andre udfordringer, som er væsentligere. Men lighed er mange ting, og vi har stadigvæk brug for at fokusere på lige muligheder på trods af f.eks. social arv, køn og etnicitet" (Nielsen og Boddum; 2017)

Ellemann-Jensen argumenterer for, at det i Danmark ikke er nødvendigt at beskæftige sig med økonomisk lighed. Modsat viser Wilkinson og Picketts analyse,

at social mobilitet og ligestilling mellem køn er bedre i økonomisk lige lande. I figur 5.5 ses det dog, at der i Danmark har været stigende ulighed siden år 2000. Peder Andersen og Niels Kærgård forklarer fænomenet i perioden således:

"Det er også vigtigt at gøre sig klart, at en lige indkomstfordeling og lille fattigdom er relative begreber. Selv om den fattige bliver lidt rigere, kan hans situation godt være forværret, hvis alle andre bliver endnu rigere." (Andersen og Kærgård; 2016:6)

Ud fra dette citat kan det siges, at de fattigste er blevet relativt fattigere, da resten af befolkningen har oplevet større indkomststigning. I Danmark afhænger ligheden i høj grad af omfordelingen og derfor skattesystemet. Indrettelsen af skattesystemet er politisk bestemt. John Smidt skriver:

"Et ønske om at indrette skattesystemet, så det understøtter værdiskabelsen i samfundet bedst muligt, må derfor afvejes over for hensynet til indkomstfordelingen og andre hensyn, der spiller en rolle i den samfundsøkonomiske prioritering, fx miljøet" (Smidt; 2016:25)

Smidt gør det altså klart, at omfordelingen i samfundet grundlæggende er politisk bestemt. Det betyder, at hvis den stigende ulighed i Danmark skal vendes, skal der ske et politisk indgreb. Den nuværende trekløverregering har ikke umiddelbart et ønske om mindske den økonomiske ulighed i samfundet. Økonomi- og indenrigsminister Simon Emil Ammitzbøll (LA) udtaler således:

"Jeg mener ikke, at Danmark er et land, hvor ulighed er et problem, som er værd at beskæftige sig med" (Nielsen og Boddum; 2017)

Dansk Folkeparti er enige med Ammitzbøll i, at man ikke bør beskæftige sig med økonomisk ulighed, men de fremhæver derimod, at lighed inden for adgang til sundhed og uddannelse er relevant (Ibid.). Ifølge Wilkinson og Picketts analyse er dette dog to sider af samme sag. I denne diskussion er det dog vigtigt at holde sig for øje, at den økonomiske ulighed i Danmark er en af de laveste i verden på trods

af, at den har været stigende siden årtusindeskiftet. Som nævnt i analysen er der i denne periode gennemført politiske tiltag henmod en transformering af velfærdsstaten til en konkurrencestat (jf. afsnit 5.2). Denne transformering har betydet mindre fokus på omfordelingen og fællesskabet, samt skabt mere fokus på deltagelse på arbejdsmarkedet og incitamentstruktur.

I økonomisk teori argumenteres der ofte for, at økonomisk ulighed fremmer de økonomiske incitamenter. Andersen og Kærgård skriver, at det er uklart i, hvilken grad ulighed påvirker incitamentstrukturen. De argumenterer for, at en vis grad af ulighed kan give et skub til en dårlig stillet person. Et sådan skub kan føre til, at personen yder en ekstra indsats og skaber et godt liv for sig selv. Modsat vil der også være personer, der ikke kan klare sådan et skub og i stedet har brug for støtte. Dette findes i højere grad i et samfund med en høj grad af omfordeling. Andersen og Kærgård kommer med følgende opsummering:

"Det ulige samfund giver store gevinster til den energiske entreprenør, der har succes. Men det er også mere risikabelt at kaste sig ud i usikre projekter, hvis der ikke er et socialt sikkerhedsnet at falde tilbage på, hvis projektet går galt."

(Andersen og Kærgård; 2016:6).

I sidste ende er dele af omfordeling i et samfund en politisk og ideologisk beslutning, men der kan altså også findes argumenter for et mere ulige samfund. Andersen og Kærgård er dog ikke blinde for, at der generelt er flere sociale konflikter, som blandt andet uro, strejker og kriminalitet i meget ulige samfund (Ibid.). De er således enige med Wilkinson og Picketts analyse i, at samfund med en høj grad af økonomisk lighed har færre sociale problemer.

Stiglitz-Sen-Fitoussi rapporten arbejder som nævnt også med andre aspekter af ulighed, end den økonomiske. Alle former for ulighed anses for at være lige vigtige. De arbejder blandt andet med ulighed inden for de forskellige dimensioner af livskvalitet. Livskvalitet omfatter otte dimensioner, der blandt andet omfatter personlige aktiviteter, herunder arbejde og politisk deltagelse (jf. afsnit 3.2.2). Det er vigtigt for livskvaliteten, at der er en lige tilgang til disse. Andersen og Kærgård skriver:

"Det er blevet moderne at analysere graden af lykke i forskellige befolkninger, og det viser sig ret entydigt, at en høj grad af lighed, alt andet lige, resulterer i en udtrykt gennemsnitlig høj lykkefølelse." (Andersen og Kærgård; 2016:6)

Selvom Andersen og Kærgård overvejende taler om økonomisk lighed, så argumenter Stiglitz, Sen og Fitoussi som nævnt for, at alle former for lighed har betydning for velfærden og herunder lykkefølelsen. Dette stemmer i høj grad overens med Layards lykkeforskning, da han finder frem til, at lykkefølelsen bliver påvirket af andre former for lighed end blot den økonomiske. Layard kommer endvidere frem til, at en høj grad af homogenitet i befolkningen ligeledes fremmer lykkefølelsen. I figur 5.11 ses det også, at de lande, der ligger blandt de højeste i happiness-score og samtidig er meget økonomisk lige, generelt er små og homogene lande (jf. afsnit 5.2). Dette forklarer Andersen og Kærgård:

"Der har derfor, navnlig i mindre lande med en homogen befolkning, været tilslutning til en betydelig omfordeling til fordel for de svageste." (Andersen og Kærgård; 2016:6)

Lande med en overvejende homogen befolkning har ofte en høj lykkefølelse, da homogeniteten gør, at der er stor forståelse mennesker iblandt. Samtidig påvirker homogeniteten den sociale mobilitet positivt (jf afsnit 4.5). Omfordelingen sikrer et mere lige samfund, hvilket Wilkinson og Pickett argumenterer for giver bedre velfærd. De inddrager miljø under velfærd. Miljøet påvirkes dermed også positivt af lighed.

Den sidste hypotese er *"Økonomisk vækst øger miljøbelastningen"*. Den kan ikke falsificeres. I analysen er der fokuseret på miljømæssig bæredygtighed, men Stiglitz-Sen-Fitoussi rapporten behandler også økonomisk bæredygtighed. Finn Olesen beskriver dog dette som to sider af samme sag:

"Det er det økologiske system, som sætter de endegyldige rammer for, hvorledes det økonomiske system kan udfolde sig" (Olesen; 2015:1)

Hvis denne antagelse anderkendes bør de to former for bæredygtighed behandles samlet. Stiglitz, Sen og Fitoussi gør det ligeledes klart, at både bæredygtighed for økonomien og for miljøet er to sider af bæredygtighed for velfærden. Mikael Skou Andersens anderkender også, at bæredygtighed har flere dimensioner. Han mener dog, at der er tre dimensioner, en miljømæssig, en social og en økonomisk (Andersen; 2014:30). Der er således stor enighed om, at bæredygtighed er et bredt begreb, der både har indflydelse på velfærden, økonomien og miljøet. Olesen stiller sig ikke i direkte opposition til Nordhaus. Nordhaus argumenterer for, at lokale miljøproblemer kan løses igennem markedet. Han påpeger dog, at globale miljøudfordringer bør løses igennem politiske interventioner, da markeds kræfterne ikke slår til.

Hvis det økonomiske system er underlagt det økologiske system, må der også antages, som både Jackson og Olesen påpeger, at der er grænser for den økonomiske vækst. Olesen udtrykker sig således:

"Den ønskede vækst må være en, som respekterer spillereglerne inden for det økologiske system. Ellers viser den kortsigtede økonomiske vækst sig at være uden blivende værdi for de kommende generationer." (Olesen; 2015:9)

Jackson argumenterer for at disse spilleregler ikke nødvendigvis betyder dårligere levestandard, men sikrer, at der også naturressourcer til kommende generationer. Andersen er enig og definerer bæredygtig udvikling, således at:

"[...] udviklingen skal tilfredsstille de nulevendes behov, også i udviklingslandene, uden at kompromittere muligheden for, at fremtidige generationer kan gøre det samme." (Andersen; 2014:30)

Det øgede fokus på bæredygtighed kommer i forbindelse med, at det er tydeligt, at klodens ressourcer er blevet mere knappe. Energiforbruget, på især udtømmelige brændstoffer som olie, er steget voldsomt over de seneste år. Samtidig er ressourcereserverne blevet mindre og mindre. Det er ikke muligt for hele verden at komme til at leve efter vestlige standarder, da jorden ikke har ressourcerne hertil. Dette ses også i tabel 5.2. Jackson argumenterer for, at den økonomiske

aktivitet i dag har krydset en grænse for, hvad naturen kan levere af råstoffer, samt hvilket spild den kan absorbere. Et middel, der er blevet og stadig bliver brugt til at adfærdsregulere for forbruget af ressourcer samt forurening, er skatter. Miljøskatter kan betyde, at virksomheder vil forsøge at nedbringe miljøbelastningen i deres produktion. Dette vil ifølge Jackson ofte medføre partiel decoupling men ikke nødvendigvis absolut decoupling.

Jackson og en lang række økologiske økonomer argumenterer for, at den nuværende økonomi hverken er bæredygtig eller optimal, fordi vækst ikke nødvendigvis leder til mere velfærd. Dette synspunkt er de ikke ene om.

“UNEP går for så vidt et skridt videre og argumenterer for, at en grøn økonomi vil kunne skabe bedre vækst end den nuværende miljøskadelige vækst. Alle tre rapporter¹ understreger, at markedet ikke selv kan drive denne udvikling, men at der er brug for, at verdens regeringer skaber de rigtige rammebetingelser for, at investeringerne sker de ønskede steder.”(Andersen; 2014:29-30)

Jackson mener, at en løsning er mere fritid og grænser for ressourceforbruget i produktionen. Paul Ekins går i en anden retning. Han er enig med Jackson så langt, at han ikke mener, at væksten i forbruget de biofysiske ressourcer kan forsætte uendelige. Han mener dog ikke, at en voksende produktion nødvendigvis er et problem, så længe den sker på baggrund af vedvarende naturressourcer. Jackson mener, at markedet skal sørge for kapabiliteter til “flourishing”. Det betyder altså, at frem for økonomisk vækst skal økonomien sikre, at alle har midler til et levegrundlag, deltagelse i samfundet, sikkerhed i en eller anden grad, en fornemmelse af at høre til samt muligheden for at være en del af et fællesmål samtidig med at forfølge individuelt potentiale. Så længe disse kapabiliteter holder sig inden for den økologiske grænse vil de sikre en bæredygtig udvikling (jf. afsnit 4.6).

Der er altså generelt enighed om, at det tidligere fokus på at skabe vækst, velstand og velfærd og så rydde op bagefter ikke er en løsning. Det hænger sammen med, at det ikke er entydigt, hvad velfærd består i. Eksempelvis er den gennemsnitlige

¹Rapporterne er: Untied Nations Environment Program’s Towards a Green Economy (2011), OECD’s Towards Green Growth (2011) og Verdensbankens Inclusive Green Growth (2012)

amerikaner i dag tre gange så rig om i 1950'erne, men ikke lykkeligere (Andersen; 2014:31). Ligeledes ses det, at ISEW-vækstraterne begyndte at blive negative i 1980'erne. Ved opgørelsen af ISEW fratrækkes værdien af naturkapitalens nedslidning og omkostningerne ved forureningen, både for mennesker og miljø. Andersen argumenterer for, at der er ved at ske et paradigmeskifte inden for økonomi, hvor grøn økonomi og hensynet til bæredygtighed er ved at vinde frem. Dette er dog endnu ikke slået igennem på nationalt niveau og derved er vækst stadig det vigtigste (Ibid.). Han skriver således:

“Alligevel er den grundlæggende forudsætning i alle tre rapporter, at der er behov for økonomisk vækst og for, at økonomien er velfungerende.” (Andersen; 2014:30)

Den overstående diskussion gør det klart, at det er nødvendigt at have en alvorlig indstilling til at mindske miljøbelastninger for at sikre bæredygtighed. Hvorvidt der fortsat skal være et vækstoffokus i udviklede lande, er der dog ikke udpræget enighed om. Med det store politiske fokus, der er på vækst synes det ikke sandsynligt, at dette forsvinder foreløbigt.

Konklusion 7

I det følgende vil der samles op på projektes hovedkonklusioner og derigennem besvares problemformuleringen: *Hvorfor medfører stigende BNP ikke nødvendigvis øget velfærd?*

I projektets indledende afsnit blev nationalregnskabets udvikling gennemgået. Heraf fremgik det, at tiden er vokset fra BNP og derfor lever det ikke op til behovene for at måle velfærd. BNP er dog stadig den bedste indikator for økonomisk aktivitet og derved også økonomisk vækst. Stiglitz, Sen og Fitoussi kommer med kritik af manglerne ved BNP, der udformer sig i tre dele. Disse er forbrug frem for produktion, livskvalitet og bæredygtighed. I projektet har de tre dele lagt til grund for de tre ben i definitionen af velfærd. Dette munder ud i økonomi, sociologi og bæredygtighed, der også er omdrejningspunktet i analysen. Analysen bygger desuden på tre hypoteser.

Den økonomiske analyse bygger på hypotesen: *Økonomisk vækst er en faktor for velfærd.* Her er velfærd hovedsagligt undersøgt ud fra nyttebegrebet. Analysen viser, at der ikke er en direkte sammenhæng mellem øget velstand og velfærd i udviklede lande. Hypotesen bliver derfor falsificeret.

Den sociologiske analyse bygger på hypotesen: *Lande med en høj grad af økonomisk lighed oplever bedre velfærd.* Igennem forskellige velfærdsindikatorer ser dette ud til at være tilfældet. I analysen ses der dog ikke en klar sammenhæng imellem lykkefølelse og økonomisk lighed. Hypotesen kan derfor ikke falsificeres, hvilket betyder, at økonomisk lighed kan påvirke velfærden positivt.

Analysen af det bæredygtige ben bygger på hypotesen: *Økonomisk vækst øger miljøbelastningen.* Der argumenteres for, at økonomisk vækst fører til øget

produktion, hvilket belaster miljøet. Skønt lidt tvetydige resultater i analysen er dette det overordnede billede, der tegner sig. Derfor kan hypotesen ikke falsificeres.

I projektet bliver det kortlagt, at velfærd er langt mere end blot velstand. Hvis øget velfærd er målet, er økonomisk vækst derfor et forfejlet politisk mål. Der er stor enighed blandt fagfolk, at det store fokus på økonomisk vækst bør ændres til at inkludere bæredygtig udvikling både økonomisk, velfærdsmæssigt og miljømæssigt.

Det kan konkluderes, at velfærd ikke stiger i takt med stigende BNP. Skønt velstand kan stige i takt med økonomisk vækst, så består velfærd af langt flere elementer, der ikke øges med velstanden. Elementer som lighed og miljø er derimod blevet forringet i perioder med økonomisk vækst. Velfærd indeholder mange mellemliggende variable, hvor langt fra største delen påvirkes af økonomisk vækst. Det kan dog være svært at fastsætte retningen af kausaliteten variablene imellem.

Litteratur

Andersen, 2014. Mikael Skou Andersen. *Grøn vækst: et nyt spor mellem misvækst og nulvækst*, 2014. Samfundsøkonomen Nr. 1 2014.

Andersen og Kærgård, 2016. Peder Andersen og Niels Kærgård. *Effekter af en lettelse af skatten på arbejde: En introduktion*, 2016. Samfundsøkonomen Nr. 4 2016.

Berner, 2009. Ole Berner. *Bruttonationalprodukt*, 2009.

http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Samfund/Samfund_og_statistik/bruttonationalprodukt, Identificeret: 02.02.16.

Coyle, 2014. Diane Coyle. *GDP - A Brief but Affectionate History*. 2014. E-bog.

Economist, 2016. The Economist. *The Trouble with GDP*, 2016.

<http://www.economist.com/news/briefing/21697845-gross-domestic-product-gdp-increasingly-poor-measure-prosperity-it-no>
Identificeret: 03.11.2016.

Frandsen, 2013. Caroline Gerd Frandsen. *Velfærdspolitik: Hvad er konkurrencestaten?*, 2013.

<http://raeson.dk/2013/hvaderkonkurrencestaten/>, Identificeret: 15.06.16.

Fuglsang og Olsen, 2009. Lars Fuglsang og Poul Bitsch Olsen. *Videnskabsteori i samfundsvidenskabberne - på tværs af fagkulturer og paradigmer*. 2. udgave edition, 2009.

Greve, 2016. Bent Greve. *Velfærdsmodeller*, 2016. https://samfnuwebsite.systeme.dk/fileadmin/filer/Tekster/Emne6/t_bg_velf_model.pdf,
Identificeret: 01.05.16.

Helliwell, Huang, og Wang, 2016. John F. Helliwell, Haifang Huang, og Shun Wang. *The Distribution of World Happiness*, The Sustainable Development Solutions Network, 2016. Kapitel 2 i World Happiness Report 2016 Update.

Ingemann, 2013. Jan Holm Ingemann. *Videnskabsteori for økonomi, politik og forvaltning*. 1. udgave edition, 2013.

Jackson, 2009. Tim Jackson. *Prosperity Without Growth*. 2009. 1. udgave.

Jensen, 2007. Per H. Jensen. *Velfærd - dimensioner og betydninger*. 2007. 1. udgave, 1. oplag.

Jespersen, 2014a. Jesper Jespersen. *Redaktionelt Forord*, 2014. Samfundsøkonomen Nr. 1 2014.

Jespersen, 2014b. Jesper Jespersen. *John Maynard Keynes*. 2014. 2. udgave, 1. oplag.

Jespersen, 2014c. Jesper Jespersen. *BNP-vækst: hvorfor/hvorfor ikke?*, 2014. Samfundsøkonomen Nr. 1 2014.

Keynes, 1936. John Maynard Keynes. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. 1936. Udgivet i 1997.

Layard, 2005. Richard Layard. *Happiness - Lessons From a New Science*. 2005. 1. udgave, 1. oplag.

Nielsen, 2016. Bo Nielsen. *Tænk tank: Forfejlet debat om økonomisk ulighed dræber vækstreformer*, 2016.
<http://finans.dk/protected/finans/okonomi/ECE9072692/taenketank-forfejlet-debat-om-oekonomisk-ulighed-draeber-vaekstreformer/>
Identificeret: 21.12.2016.

Nielsen og Boddum, 2017. Bo Nielsen og Dorte Ipsen Boddum. *LA-minister: Økonomisk ulighed er ikke værd at beskæftige sig med*, 2017.
<http://finans.dk/finans/politik/ECE9254053/laminister-oekonomisk-ulighed-er-ikke-vaerd-at-beskaeftige-sig-med/?articleId=9254053&ctxref=ext> Identificeret: 01.02.2017.

- Nielsen og Gjerding, 2015.** Peter Nielsen og Maria Reumert Gjerding. *Konkurrencestaten er en vækststat*, 2015. <https://www.information.dk/debat/2015/03/konkurrencestaten-vaekststat/>, Identificeret: 15.06.16.
- Nordhaus, 1999.** William D. Nordhaus. *The Economic Impacts of Abrupt Climatic Change*, 1999. <http://www.econ.yale.edu/~nordhaus/homepage/abrupt>, Identificeret: 21.09.16.
- Nordhaus og Tobin, 1972.** William D. Nordhaus og James Tobin. *Is Growth Obsolete?*, 1972. <http://www.nber.org/chapters/c7620>, Identificeret: 21.09.16.
- OECD, 2015.** OECD. *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*, OECD Publishing, 2015. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264235120-en> Identificeret: 08.12.2016.
- Olesen, 2015.** Finn Olesen. *Grænser for vækst?*, 2015.
- Pedersen, 2011.** Ove Kaj Pedersen. *Konkurrencestaten*. 2011. 1. udgave, 5. oplag.
- Pehrson, 2016.** Lars Pehrson. *Alle taler om vækst - men vi taler ikke om det samme*, 2016. https://www.information.dk/debat/2016/11/taler-vaekst-taler-samme?utm_medium=social&utm_campaign=btn&utm_source=facebook.com&utm_content=tp Identificeret: 02.02.2017.
- Ploug, 2014.** Niels Ploug. *Økonomisk vækst og livskvalitet*, 2014. Samfundsøkonomen Nr. 1 2014.
- Skov, 2016.** Frank Skov. *Vækstpolitik*. 2016. Tænketanken Cevea, <http://cevea.dk/analyse/14-okonomi/1838-vaekst> Identificeret 07.11.2016.
- Smidt, 2016.** John Smidt. *Skatter, offentlige udgifter og de offentlige finanser*, 2016. Samfundsøkonomen Nr. 4 2016.

Stiglitz, Sen, og Fitoussi, 2009. Joseph Stiglitz, Amartya Sen, og Jean-Paul Fitoussi. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, 2009.

Thage og Thomsen, 2009. Bent Thage og Annette Thomsen. *Nationalregnskabet*. 2009. 7. udgave, 1. oplag.

Todaro og Smith, 2006. Michael P. Todaro og Stephen Smith. *Economic Development*. 9. udgave edition, 2006.

Wilkinson og Pickett, 2011. Richard Wilkinson og Kate Pickett. *Lighed*. 2011. 1. udgave, 1. oplag.

1: Happiness indeks 2013-2015

Placering	Land	Score
1	Danmark	7,526
2	Schweiz	7,509
3	Island	7,501
4	Norge	7,498
5	Finland	7,413
6	Canada	7,404
7	Holland	7,339
8	New Zealand	7,334
9	Australien	7,313
10	Sverige	7,291
11	Israel	7,267
12	Østrig	7,119
13	USA	7,104
14	Costa Rica	7,087
15	Puerto Rico	7,087
16	Tyskland	6,994
17	Brasilien	6,952
18	Belgien	6,929
19	Irland	6,907
20	Luxenborg	6,871
21	Mexico	6,778
22	Singapore	6,739
23	Storbritannien	6,725
24	Chile	6,705
25	Panama	6,701
26	Argentina	6,650
27	Tjekkiet	6,596
28	Forenede Arabiske Emirater	6,573

Placering	Land	Score
29	Uruguay	6,545
30	Malta	6,488
31	Colombia	6,481
32	Frankrig	6,478
33	Thailand	6,474
34	Saudi-Arabien	6,379
35	Taiwan	6,379
36	Qatar	6,375
37	Spanien	6,361
38	Algeriet	6,355
39	Guatemala	6,324
40	Surinam	6,269
50	Italien	5,977

Tabel 1: Happiness indeks 2013-2015, Kilde: World Happiness Report 2016 update

2: Gini-koefficienten 2012

Belgien	27,59
Canada	33,68
Chile	50,84
Danmark	29,08
Estland	33,15
Finland	27,12
Frankrig	33,1
Grækenland	36,68
Holland	27,99
Irland	32,52
Island	26,94
Israel	42,78
Italien	35,16
Letland	35,48
Luxembourg	34,79
Mexico	48,07
Norge	25,9
Polen	32,39
Portugal	36,04
Schweiz	31,64
Slovakiet	26,12
Slovenien	25,59
Spanien	35,89
Storbritannien	32,57
Sverige	27,32
Tjekkiet	26,13
Tyrkiet	40,17
Tyskland	30,13
Ungarn	30,55

USA	42,78
Østrig	30,48

Tabel 2: Gini-koefficienten for 2012, Kilde: World Bank

3: Forventet levealder

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Danmark, mænd	76	76,1	76,2	76,5	76,9	77,2	77,8	78,1	78,3	78,7
Danmark, kvinder	80,5	80,7	80,6	81,0	81,1	81,4	81,9	82,1	82,4	82,8
Tyskland, mænd	76,7	77,2	77,4	77,6	77,8	78,0	78,4	78,6	78,6	78,7
Tyskland, kvinder	82	82,4	82,7	82,7	82,8	83,0	83,2	83,3	83,2	83,6
Italien, mænd	78	78,5	78,8	78,9	79,4	-	80,1	79,8	80,3	80,7
Italien, kvinder	83,6	84,2	84,2	84,2	84,6	-	85,3	84,8	85,2	85,6
Sverige, mænd	78,5	78,8	79,0	79,2	79,4	79,6	79,9	-	80,2	80,4
Sverige, kvinder	82,9	83,1	83,1	83,3	83,5	83,6	83,8	-	83,8	84,2
Storbritannien, mænd	77,1	77,3	77,6	77,7	78,3	78,6	79,0	79,1	79,2	79,5
Storbritannien, kvinder	81,3	81,7	81,8	81,8	82,5	82,6	83,0	82,8	82,9	83,2

Tabel 3: Forventet levealder ved fødslen, mænd og kvinder, Kilde: Eurostat

4: Sunde leveår

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Danmark, mænd	90	88,9	88,5	81,6	80,4	80,7	81,7	77,6	77,1	76,6
Danmark, kvinder	85	83,2	83,6	75,1	74,5	75,5	72,6	74,8	71,7	74,2
Tyskland, mænd	71,1	76	76,2	72,6	73,4	74,2	73,9	73,1	73,6	71,7
Tyskland, kvinder	66,8	70,8	70,8	69,7	70,2	70,8	70,5	69,5	68,5	67,6
Italien, mænd	85,4	83,1	80,4	79,7	79,9	-	79,2	77,8	77,0	77,5
Italien, kvinder	81,1	76,8	74,3	73,4	74,0	-	73,5	72,5	71,4	72,8
Sverige, mænd	82,1	85,4	85,7	87,6	89,0	84,2	83,9	-	83,5	91,6
Sverige, kvinder	76,2	81,2	80,4	82,9	83,4	79,5	78,2	-	78,8	87,5
Storbritannien, mænd	83,2	83,8	83,2	83,6	83,0	82,6	82,5	81,7	81,3	79,7
Storbritannien, kvinder	80,6	79,4	80,7	81,0	80,1	79,5	78,5	77,8	78,2	77,1

Tabel 4: Sunde leveår som procent af forventet levealder, mænd og kvinder, Kilde: Eurostat